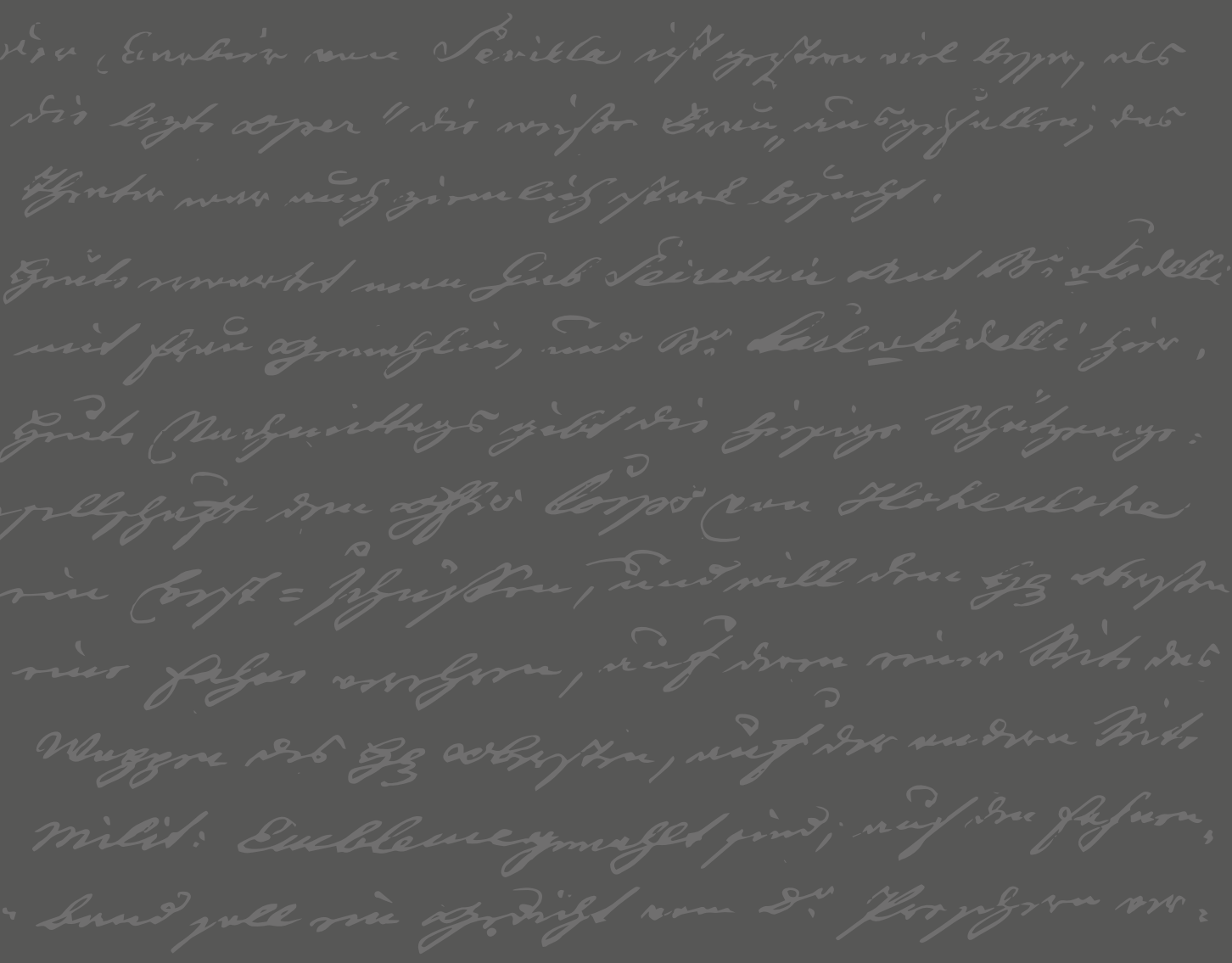


Franc Franz
zasebno

https://doi.org/10.3986/9789610508984_02
CC BY-NC-ND 4.0

Miha Preinfalk

FRANC FRANZ ZASEBNO

FRANC FRANZ V LJUBLJANI

Stotnik Franc Franz (1779–1840), mož, ki nam odstira vpogled v živahno bidermajersko Ljubljano, je bil skoraj dve stoletji domala popolnoma pozabljen. V svojem času najbrž poznan večini Ljubljančanov, zlasti tistim iz visoke družbe, je po smrti izginil iz ljubljanskega kolektivnega spomina, med drugim tudi zato, ker so njegovi potomci po njegovi smrti zapustili Ljubljano in Kranjsko. Sem in tja so spomin nanj pozneje obudili posamezni raziskovalci (npr. Walter Šmid, Peter Vodopivec in Andreja Klasinc Škofljanec),[1] kljub temu pa sta njegovo življenje in vojaška kariera do sedaj ostajala bolj ko ne neraziskana.

Dandanes nam vedno novi in novi raziskovalni pripomočki (zlasti digitalizirano arhivsko in časopisno gradivo) omogočajo, da veliko lažje in hitreje raziščemo še tako skrito zgodovinsko osebnost. Tudi stotnik Franz ni izjema. Sorazmerno podrobno je bilo tako mogoče rekonstruirati zlasti prvo polovico njegovega življenja, ki jo je preživel v vojaški uniformi.[2] Ko pa se je upokojil, izstopil iz vojaškega sistema in postal zasebnik, se je močno skrčila tudi količina (ohranjenih) podatkov o njem. Kot najbolj zgovorne so se izkazale matične knjige, ki razkrivajo prelomnice v Franzevem družinskem življenju, sem in tja se njegovo ime pojavi tudi v ljubljanskem časopisju ter morda še kje. Pri tem bi verjetno tudi ostalo, če se ne bi ohranilo več kot 1800 pisem, ki jih je med letoma 1832 in 1840 pošiljal Jožefu Kalasancu baronu Erbergu (1771–1843) v Dol pri Ljubljani. V pismih je Franz razkril marsikatero podrobnost o sebi in svoji družini, tako da danes njegova podoba, iztrgana iz pozabe, stopa pred nas bolj plastična, živa in barvita.

Eden najzgodnejših podatkov, ki Franza povezuje z Ljubljano, je iz marca 1818, ko mu je tu umrl še ne enoletni sin Jožef. Franz je bil takrat še aktivni častnik, zato je sinova smrt zabeležena v vojaški dokumentaciji, natančneje, v mrliški knjigi njegovega 17. polka.[3] Ta vpis še ne razkriva Franzevega točnega naslova, navedena je zgolj Ljubljana kot mesto. A že slabega pol leta pozneje, ko se mu je rodil sin Karel, se pojavi tudi podatek o naslovu – Ljubljana št. 137.[4] V tej hiši očitno ni bival prav dolgo, saj sta se njegovi najmlajši hčeri Viljemina leta 1819 in Marija leta 1821 rodili

[1] Šmid, Aus Alt Laibach, str. 143–153; Vodopivec, »Prispevek k zgodovini mentalitete«, str. 79–88; Ljubljana pred 175 leti. Poročila Franca Franca Jožefu Kalasancu baronu Erbergu (http://arhiv.arhiv-spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/razstavna_dejavnost/arhivalija_meseca/arhivalija_meseca_maj_2012/index.html). Gl. tudi Uvodnik k transkripciji pisem.

[2] Gl. prispevek Mihe Šimca o Franzevi vojaški karieri.

[3] AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01513, Sterbs-Register 1812–1820, fol. 242.

[4] AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01496, Geburts&Tauf-Buch 1805 bis 1835, fol. 85. Gre za eno od treh stavb na vogalu Starega in Gornjega trga, ki so bile takrat v lasti deželnih stanov. Danes na tem mestu stoji ena hiša z naslovom Gornji trg 2 (Suhadolnik in Anžič, *Stari trg*, str. 66).

v Gradišču 23, v hiši Bernarda Markoviča.[5] Kmalu zatem se je družina Franz znova selila – še ne triletna hči Marija je namreč julija 1824 umrla v hiši Na trgu (*Am Platze*) 5 in prav tam aprila 1825 tudi njena mati, Franzeva žena Ana;[6] hiša je bila takrat v lasti trgovca Jožefa Wurschbauerja.[7] Kolikokrat je Franz še zamenjal bivališče, ni znano, vsekakor se je enkrat do leta 1829 vselil v hišo št. 220 na Novem trgu, last Leopolda barona Lichtenberg-Janežiča (danes Novi trg 5). Ko se je namreč julija tega leta poročila njegova pastorka Ana Pfitzner, je župnik v matično knjigo ljubljanske stolnice kot nevestin naslov navedel prav omenjeno hišo.[8] Franz je tako pozneje, ko je začel z rednim dopisovanjem z baronom Erbergom, lahko gledal v okna baronovega stanovanja (v Gallenbergovi hiši, danes Novi trg 1), kot v pismih omenja tudi sam.[9]

V prvih letih bivanja v Ljubljani na Franza torej naletimo predvsem v matičnih knjigah, in to ne le v povezavi z njegovo družino. Vsaj enkrat je namreč nastopil tudi kot boter, in sicer 28. avgusta 1823, ko se je rodila Roza Mašek, hči znamenitega kapelnika stanovskega gledališča in glasbenega učitelja Gašparja Maška.[10] Da je šel Franz za botra Maškovi hčeri, ni presenetljivo, saj iz drugih virov vemo, da sta bila gledališče in glasba tudi sicer Franzeva strast. Vsaj od leta 1822 je bil član Filharmonične družbe[11] in je aktivno sodeloval v ljubljanskem stanovskem gledališču. Na tamkajšnjih odrskih deskah se je leta 1828 preizkusil kot igralec v stranski vlogi mestnega pisarja v romantični viteški veseloigri o mojstru Martinu in njegovih pomočnikih (*Meister Martin, der Binder und seine Gesellen*), za ljubljanski oder pa je priredil igro *Vier Uhr*, ki so jo igrali oktobra 1829.[12] Tudi v njegovih poznejših poročilih baronu Erbergu sta ljubljansko gledališče in glasba na splošno med najpogostejšimi temami, ki so očitno zanimale oba – poročevalca in naslovnika.

Franzevo ime se občasno pojavi tudi v ljubljanskem časopisju, največkrat ob prelomu starega leta v novo, ko je sam ali z družino voščil srečno novo leto,[13] ali pa ko se je podal na pot in so njegovo ime zabeležili med prihodi v mesto oziroma odhodi iz njega – julija 1830 je denimo odpotoval v Gradec.[14] Drobce o njem najdemo tudi v drugi zasebni korespondenci iz tistega časa, npr. v pismih zakoncev Terpinc z ljubljanskih Fužin. Tamkajšnji opisi sicer niso preveč povedni, gre zgolj za obrobne omembe, ki pa vendarle potrjujejo, da je bil Franz še kako prisoten v ljubljanskem javnem življenju.[15]

[5] AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01496, Geburts&Tauf-Buch 1805 bis 1835, fol. 91; NŠAL, ŽA Ljubljana – Marijino oznanjenje, R 1821–1826, fol. 13. Za hišo gl. *Verzeichniß der Haus-Inhaber* (1822), str. 12. Danes ima hiša naslov Slovenska cesta 14 (Suhadolnik in Anžič, *Kongresni trg*, str. 227).

[6] NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, M 1812–1835, fol. 127–128, 135–136.

[7] Danes ima hiša naslov Mestni trg 5 (Suhadolnik in Anžič, *Mestni trg*, str. 92). Šmidova trditev, da je Franz v Ljubljani živel šele od leta 1831, torej ne drži (Šmid, Aus Alt Laibach, str. 143).

[8] NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, P 1816–1846, fol. 98.

[9] Gl. tudi Šmid, Aus Alt Laibach, str. 145 in Uvodnik k transkripciji pisem.

[10] NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, R 1820–1835, fol. 38. Tudi Maškovi so takrat živeli v isti hiši na Mestnem trgu 5 kot Franzevi.

[11] Gl. natisnjene sezname članstva Filharmonične družbe (Philharmonische Gesellschaft, Verzeichniß). Gl. tudi članek Tanje Žigon in Toneta Smoleja o stanovskem gledališču.

[12] Gl. članek Tanje Žigon in Toneta Smoleja o stanovskem gledališču.

[13] Gl. npr. *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, 3. 1. 1829; *Laibacher Zeitung*, 1. 1. 1833; *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, 11. 12. 1834; *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, 11. 1. 1838 in 31. 12. 1839 ...

[14] *Laibacher Zeitung*, 13. 7. 1830.

[15] Budna Kodrič, *Korespondenca* 1, str. 167, 224.

FRANZ V LUČI SVOJIH PISEM

O stotniku Franzu torej v obdobju, preden je postal stalni informator barona Erberga, ne vemo veliko. Po letu 1832 oziroma 1833, ko se začne njegova korespondenca z Erbergom, pa se v njegovih pismih razkrije več osebnih detajlov, ki nekoliko osvetlijo njegovo življenje in jih lahko do določene mere apliciramo tudi za nazaj.

Čeprav po izvoru »plebejec«, si je Franz kot upokojeni častnik očitno pridobil dovolj ugleda, da se je v Ljubljani gibal v visokih krogih. Obiskoval je člane plemiških družin in bil dobro seznanjen z njihovimi razmerami; za mestne čenče se je gotovo zanimal tudi prej, preden jih je začel posredovati Erbergu. Vrata v visoko družbo mu je odpiral tudi njegov stanodajalec Leopold baron Lichtenberg-Janežič, s katerim je občasno hodil na obiske – julija 1834 sta se skupaj odpeljala v Cekinov grad h grofici Welsperg, ki je v tistih dneh praznovala god (34/140).

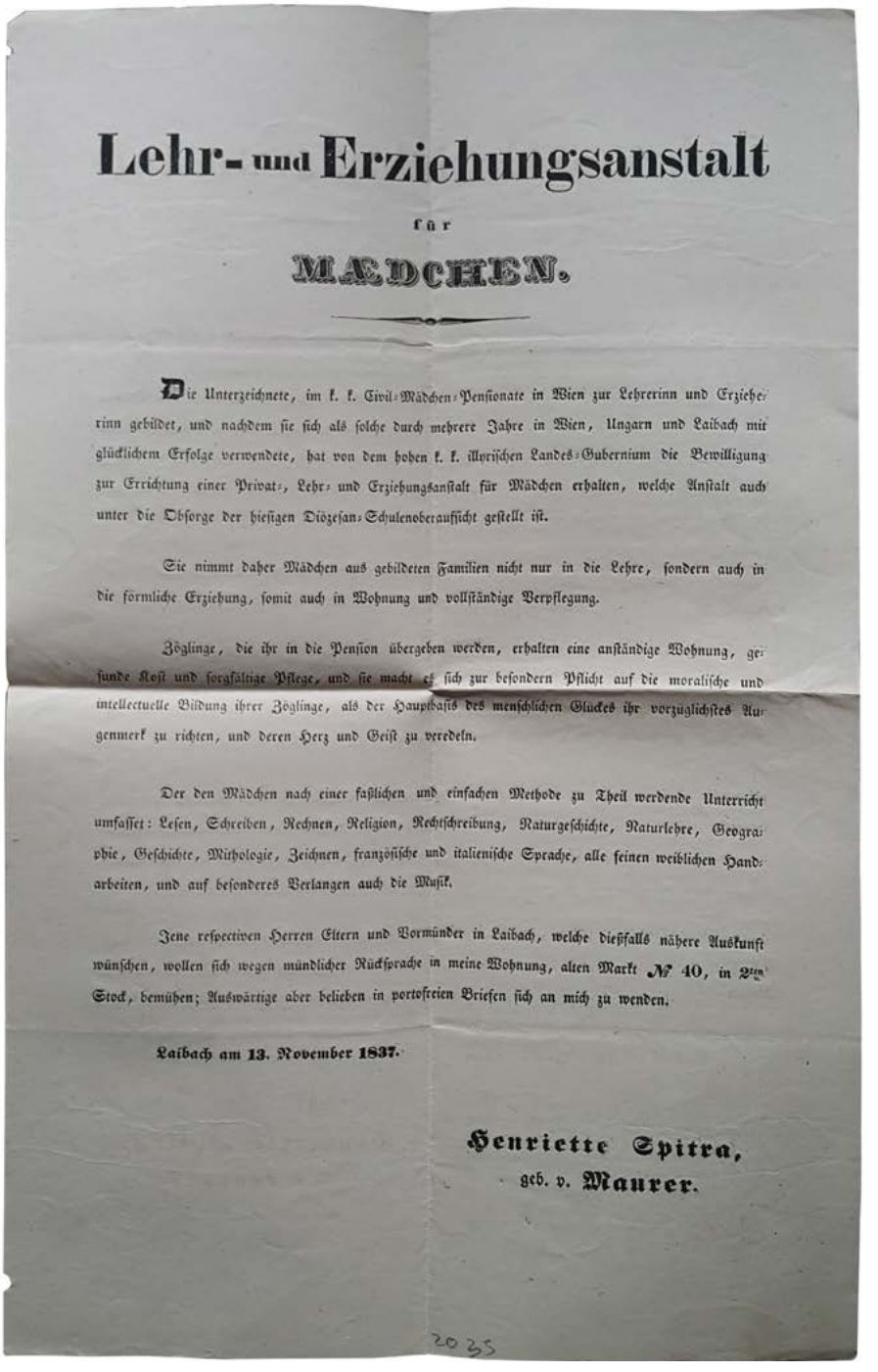
Franzu pa je zagotovo najbolj koristilo tesno poznanstvo z baronom Erbergom. Erberga se je namreč na Kranjskem zaradi njegove pretekle vloge na dunajskem dvoru držala skorajda avra mističnosti,[16] ki je nedvomno obsijala tudi Franza. Da sta se dobro razumela in bila v rednih stikih, je bilo očitno splošno znano, saj so številni posamezniki Franza večkrat prosili, naj bo njihov posrednik pri Erbergu. General Sivkovich je tako denimo Erbergu prek Franza poslal pozdrave (33/5), guverner Schmidburg pa je Franzu izročil paket za Erberga (36/205). Tudi baronica Elsner in grofica Welsperg sta oktobra 1839 Franza prosili, naj Erberga obvesti, da ga želita obiskati v Dolu, in Franz je to storil z ekspresno pošto (39/155, 39/168). Franzeva pisma razkrijejo, da so se gostje v Dol tudi sicer večkrat povabili kar sami. Tako je Franz Erberga avgusta 1836 obvestil, naj pričakuje grofa Welsperga s hčerami ter policijskega direktorja Sicarda s soprogo, ki »se bodo jutri, v torek, po 11. uri odpeljali od tod v Dol in se preko poldneva povabili k vam« (36/165). Celo ljubljanski škof Wolf je svoj obisk Dola napovedal preko Franza – 9. oktobra 1836 je ta tako Erbergu poslal dve pismi: v prvem (verjetno dopoldanskem) mu je sporočil, da ga bodo o napovedanem škofovem obisku obvestili dan prej, on pa bo to informacijo posredoval njemu (Erbergu), v drugem (večernem) pa je sporočil, da bo škof v Dol odpotoval že naslednji dan (36/224, 36/225).

Kako sta se Franz in Erberg pravzaprav spoznala, ni znano. Morda ju je združilo gledališče, v katero sicer Erberg vsaj v obravnavanem času ni prav pogosto zahajal (če sploh), je pa zato Franzu večkrat posodil ključ svoje gledališke lože (33/41, 35/180).[17] Morda je bil eden od odločilnih dejavnikov tudi ta, da sta bila, kot rečeno, soseda na Novem trgu, morda je bil prvotni posrednik med njima Franzev stanodajalec baron Lichtenberg, ki je bil Erbergov sorodnik. Kot lahko razberemo iz Franzevih pisem, je bil njegov odnos z Erbergom sprva nekoliko bolj formalen, sčasoma pa je postajal vedno bolj prijateljski (med drugim sta skupaj igrala loterijo (37/35, 37/37)), čeprav vedno spoštljiv; družbene meje med njima so ostajale jasno začrtane. Franz se Erbergu v pismih pogosto zahvaljuje bodisi za splošno naklonjenost bodisi za usluge, ki jih večkrat ne omenja eksplicitno, saj so bile njima samima dobro poznane (npr. 33/14). V pismih nikoli ne umanjkajo Franzeva voščila Erbergu za god, ki je bil hkrati rojstni dan (33/27, 34/180), ali novo leto (npr. 34/294), iz njegovih zahval pa lahko razberemo, da je ob osebnih praznikih tudi Erberg voščil njemu (34/216).[18] Franz

[16] O Erbergovem življenju po vrnitvi z Dunaja gl. npr. Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, str. 195–210; Preinfalk, Josef Freiherr v. Erberg, str. 213–227.

[17] Gl. tudi Šmid, Aus Alt Laibach, str. 145.

[18] Enkrat samkrat Franz omeni svoj rojstni dan, in sicer 19. februarja 1840, ko je dopolnil 61 let (40/27). O nejasnosti okoli njegovega rojstnega dne gl. prispevek Mihe Šimca o Franzevi vojaški karieri.



Lehr- und Erziehungsanstalt

für

MÄDCHEN.

Die Unterzeichnete, im k. k. Civil-Mädchen-Pensionate in Wien zur Lehrerinn und Erzieherinn gebildet, und nachdem sie sich als solche durch mehrere Jahre in Wien, Ungarn und Laibach mit glücklichem Erfolge verwendete, hat von dem hohen k. k. illyrischen Landes-Gubernium die Bewilligung zur Errichtung einer Privat-, Lehr- und Erziehungsanstalt für Mädchen erhalten, welche Anstalt auch unter die Obsorge der hiesigen Diözesan-Schulenoberaufsicht gestellt ist.

Sie nimmt daher Mädchen aus gebildeten Familien nicht nur in die Lehre, sondern auch in die förmliche Erziehung, somit auch in Wohnung und vollständige Verpflegung.

Zöglinge, die ihr in die Pension übergeben werden, erhalten eine anständige Wohnung, gesunde Kost und sorgfältige Pflege, und sie macht es sich zur besondern Pflicht auf die moralische und intellectuelle Bildung ihrer Zöglinge, als der Hauptbasis des menschlichen Glückes ihr vorzüglichstes Augenmerk zu richten, und deren Herz und Geist zu veredeln.

Der den Mädchen nach einer faßlichen und einfachen Methode zu Theil werdende Unterricht umfasset: Lesen, Schreiben, Rechnen, Religion, Rechtschreibung, Naturgeschichte, Naturlehre, Geographie, Geschichte, Mythologie, Zeichnen, französische und italienische Sprache, alle feinen weiblichen Handarbeiten, und auf besonderes Verlangen auch die Musik.

Jene respectiven Herren Eltern und Vormünder in Laibach, welche dießfalls nähere Auskunft wünschen, wollen sich wegen mündlicher Rücksprache in meine Wohnung, alten Markt № 40, in 2ten Stock, bemühen; Auswärtige aber belieben in portofreien Briefen sich an mich zu wenden.

Laibach am 13. November 1837.

Henriette Spitra,
geb. v. **Maurer.**

2035

Henrieta Spitra naznanja otvoritev učnega in vzgojnega zavoda za dekleta, 13. 11. 1837 (priloga k pismu 37/259).

je bil v dobrih odnosih tudi z Erbergovo družino – vsako leto je za god voščil Erbergovi hčeri Antoniji (35/109, 37/127), pisal je pisma Erbergovi ženi (39/38) in sinu Jožefu (39/10, 39/11, 39/14), kadar je bil ta v Dolu. Tesno poznanstvo je Franzu omogočilo tudi to, da je Erbergu poročal, kaj sta v Ljubljani počeli baronova žena in hči, kadar sta v mesto prišli sami (37/18, 38/35); morda bi lahko v tem primeru celo nekoliko zlobno rekli, da je Franz za njima vohunil …

Franz in Erberg sta se pogosto osebno srečevala in verjetno debatirala o osebnih stvareh, ki jih v pismih ni ali pa so le bežno omenjena. O tem priča npr. Franzeva opazka v enem od pisem: »Kot sem že včeraj ustno omenil« (38/159). Franz je večkrat prišel v Dol (35/49, 36/186), kjer se je očitno zelo dobro počutil (»V tako dobrodejni družbi Vaše Ekscelence so moje skrbi v teh dneh izginile« (39/95)). Veliko redkeje sta se srečala v Ljubljani, saj je Erberg redko zapuščal Dol, pa še takrat, ko ga je pot zanesla v mesto, sta se s Franzem pogosto zgrešila, ker je bodisi Erberg predčasno odpotoval (35/77, 35/176, 36/3) ali pa je imel Franz druge opravke (33/52, 33/142, 34/160, 37/131). Novembra 1836 je Franz globoko obžaloval, da ni mogel osebno pozdraviti Erberga v Ljubljani, a njegova večerja s tovariši se je precej zavlekla (36/249).

Iz Ljubljane v Dol in obratno pa niso potovala le pisma, ampak tudi druge dobrine. Franz je Erbergu večkrat pošiljal časopise (npr. *Laibacher Tagblatt* (33/9), *Allgemeine Zeitung* (36/289, 39/109)) ali zgolj (verjetno izrezane) članke (33/1). Pismom je občasno dodal razne priloge, recimo naznanila porok in smrti, uradna vabila na prireditve, od katerih se jih je do danes ohranila le peščica, za obstoj večine pa vemo zgolj zaradi omembe v pismih (npr. naznanilo poroke grofa Mitrowskega (33/42)).

Med Franzem in Erbergom je potekala tudi naturalna izmenjava. Franz je bil očitno gurman in si je od časa do časa privoščil kak luksuz, kaj več pa mu njegovi prihodki niso dopuščali. Zato so bile zanj dobrote z Erbergovega vrta še kako dobrodošle. Največkrat so v pismih omenjene melone, s katerimi ga je Erberg razveseljeval v poletnih mesecih (33/9, 34/179, 34/191).[19] Nedvomno je bil Franz nekoliko vešč tudi priprave hrane, saj je Erbergu nekoč zaupal, da bo melone konzerviral in da so v ta namen najboljši še ne povsem zreli sadeži, saj se popolnoma zreli ob vlaganju v sladkor sčasoma spremenijo v vodo (39/127). Franz je bil zelo vesel tudi poslanih paradižnikov (36/206, 36/210),[20] ker mu je šla omaka iz njih izredno v slast (39/143). Od sadja in zelenjave je Franz iz Dola večkrat dobil pošiljke jabolk (35/173, 35/184, 38/228, 40/3), hrušk (39/165) in jagod (40/78), pa tudi repe (36/136, 36/268, 37/58), krompirja (37/300), moravskih kumar (36/59) in zemeljskih mandljev (37/182, 38/239, 39/45, 39/84). Nemalokrat mu je Erberg poslal tudi meso iz svojega hleva in gozda – divjačino (36/16, 39/50, 39/172), že pripravljeno pečenko (35/190, 36/268, 38/204) in klobase (40/3) ali kar celo žival, npr. zajce (35/209, 36/249, 37/285, 38/10, 39/174), fazane (36/12, 39/11), kopuna (40/9), kokoš za juho (40/25), kljunača in golobe (40/54) ter druge, neimenovane ptiče (37/55, 39/170). Erberg je Franzu pošiljal tudi druge dobrote, ki jih v Ljubljani morda ni bilo mogoče dobiti ali pa so bile za upokojenega stotnika predrage, npr. kavo (37/182), čaj (39/75), desertno vino pikolit (38/272, 38/273, 39/146) ali povsem običajno vino (39/97, 40/9). Čeprav je Franz živel v stanovanju sredi mesta, je v svojem okenskem vrtu (*Fenstergarten*) gojil zelenje, zato mu je Erberg pošiljal cvetlične lonce (36/186) in rože (37/31, 37/34), celo ciprese (37/153), Franz pa mu je v zameno poslal semena, denimo melonina, ki jih je dobil na Jabljah, Krumperku in v Trstu (37/31). Franz je od Erberga ob neki priložnosti dobil tudi pečatni vosek (39/84), precej pogosto

[19] Gl. tudi 35/152, 35/158, 36/162, 36/183, 37/188, 38/147, 38/170, 38/171, 38/194, 39/117, 39/129, 39/133, 39/144, 39/152.
[20] Gl. tudi 37/209, 38/246, 38/249, 38/252, 38/262, 39/122, 39/148, 39/156.

pa je barona prosil za kolonjsko vodo (37/18, 37/299, 37/300, 39/50, 39/75, 39/150). Nekoč se je pri transportu zgodila nesreča, tako da je Franz dobil prazno stekleničko; zato jo je Erbergu v dokaz še neodprto poslal nazaj in (med vrsticami) prosil za novo (38/35).[21]

Erberg se je morda s hrano in drugimi dobrinami Franzu oddolžil za njegove korespondenčne usluge. Domnevati sicer smemo, da mu je plačeval tudi z denarjem,[22] čeprav to v pismih ni nikjer eksplicitno navedeno.

Korespondenta sta drug drugemu delala tudi usluge. Franz je tako denimo kot nekdanji častnik, ki je dobro poznal ustroj in delovanje vojaškega sistema, leta 1838 Erbergu pomagal, da je bil neki baronov podložnik po imenu Ude (zelo verjetno sorodnik njegovega kustosa Vodeta)[23] oproščen vojaške službe (38/197). Erberg pa je po drugi strani za Franza posredoval na dunajskem dvoru, saj si je ta v letih 1833 in 1834 prizadeval, da bi bil povzdignjen v plemiški stan (33/94, 34/160). Prošnjo je utemeljeval s služenjem v vojski, kar bi lahko samo po sebi zadostovalo za poplemenitenje, problem pa je nastal, ker se je prehitro upokojil in je namesto zahtevanih trideset let v vojaški suknji služil le 24 let (34/79, 34/104, 34/118).[24] Kljub temu je Erberg na Dunaju očitno dosegel, da bi Franzu ta pogoj spregledali, tako da bi za plemiško diplomo in predikat plačal le polovično takso. Franz je tudi že pridobil zahtevana potrdila svojih nadrejenih (35/124), a je nazadnje ugotovil, da je celoten postopek zanj prevelik finančni zalogaj in je idejo opustil.[25]

Z razvijanjem in poglabljanjem odnosa med Erbergom in Franzem se tudi v pismih vedno pogosteje pojavljajo njune osebne stvari, saj je bilo vse več Franzevih osebnih pisem, ne le poročil o dogodkih. Tako od Franza posredno izvemo za smrt (dejansko samomor)[26] Erbergovega sina Karla (34/267), smrt hčere Elizabete (Beti) (35/92, 35/133) in prihode sina Jožefa na Dol (35/238, 38/204, 38/219).[27] Nekatere omembe se nanašajo tudi na Erbergove razvpite zbirke,[28] npr. na nekaj kapnikov (35/199)[29] in zbirko grbov (36/188, 38/160), Franz med drugim Erbergu izrazi obžalovanje ob poginu »tujerodnega ptiča« (*fremden Vogels*) (38/21).[30] Izredno zanimiva je tudi omemba Erbergovega dagerotipskega portreta (*Daguersche Bild*), za katerega je Franz prosil, naj mu ga pošlje na ogled (39/190). To pomeni, da je bil Erberg eden prvih s tem novim izumom celo v svetovnem merilu.[31]

Franzeva pisma potrjujejo, da je Erberg vsako leto aprila potoval na Dunaj (npr. 34/84, 37/71, 38/72).[32] April je bil verjetno za potovanje vremensko zelo primeren, poleg tega je imel v tem mesecu rojstni

[21] O izmenjavi dobrin in uslug med Erbergom in Franzem gl. tudi Šmid, Aus Alt Laibach, str. 145.

[22] Vodopivec, Prispevek, str. 79.

[23] Gl. Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, str. 207; Preinfalk, Jožef Kalasanc baron Erberg, str. 131.

[24] Glede pogojev za pridobitev plemiškega naziva gl. tudi Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, 2, str. 9.

[25] Gl. tudi Šmid, Aus Alt Laibach, str. 145.

[26] Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, str. 204.

[27] Šmid Erbergovega sina Jožefa Ferdinanda napačno označi kot njegovega brata (Šmid, Aus Alt Laibach, str. 144). Sin Jožef je bil sicer diplomat in je večinoma služboval v tujini (Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, str. 195–210).

[28] O Erbergovih umetniških, etnoloških … zbirkah in knjižnici gl. predvsem Preinfalk, Jožef Kalasanc baron Erberg, str. 119–147, in tam navedeno literaturo.

[29] Erberg je imel v svojih zbirkah tudi nekaj kapnikov iz Postojnske jame (gl. Preinfalk, Jožef Kalasanc baron Erberg, str. 121, 125).

[30] To je bila droplja, ki je januarja 1838 zašla v bližino Dola in po nekaj dneh poginila. Poleg tega je imel Erberg nekaj drugih eksotičnih ptičev (gl. tudi Preinfalk, Josef Freiherr v. Erberg, str. 225).

[31] Da je šlo v primeru dagerotipske slike pravzaprav za Erbergov portret, izvemo iz inventarja njegovega premoženja iz leta 1846 (*Daguerotyp Portrait auf einer Silberplatte unter Glaß Sr. Exellenz Freiherr von Erberg von Nattarer*); tam je zabeležena celo dagerotipska kamera (*Daguerotyp Camera Obscura*) (podrobneje gl. v Preinfalk, Jožef Kalasanc baron Erberg, str. 125, zlasti op. 21).

[32] Gl. tudi Preinfalk, Josef Freiherr v. Erberg, str. 220; Vodopivec, Prispevek, str. 80.


№ 1772

Eintritts-Karte

zu dem

geschlossenen Gesellschaftsballe

zum Besten des hiesigen

Handlungscommis-&Apotheker-Gehilfen-

KRANKEN-INSTITUTES

am 30. Jänner 1839, im ständischen Redoutensaale.

Nur gültig für [illegible] Baron v. Erberg [illegible]

Der Ausschuß.

Vabilo baronu Erbergu za ples v redutni dvorani, 30. 1. 1839 (priloga k pismu 39/19).

dan Erbergov nekdanji učenec in varovanec Ferdinand, ki je od marca 1835 sedel na cesarskem prestolu. To pomeni, da Erberg le ni nenehno sameval v Dolu, ampak je vsaj občasno potoval – zagotovo v Ljubljano,[33] pa tudi k sorodnikom Attemsom v Gorico (37/255).

Največ prostora glede osebnih okoliščin obeh korespondentov nedvomno zasedejo zdravstvene tegobe. Ker so ohranjena le Franzeva pisma, je tako danes več znanega o njegovem kakor o Erbergovem zdravstvenem stanju. O baronovih težavah izvemo le posredno, ko mu denimo Franz zaželi hitro okrevanje ob prehladu (33/1, 34/10), zobobolu (35/42, 35/49), glavobolu (35/69) ali »revmatizmu v glavi« (*Kopfrhevmatismus*) (35/71). Še posebej je Franza vznemirilo, ko je Erberg v času hčerine poroke januarja 1839 padel in si poškodoval glavo (39/11), a očitno brez hujših posledic.

Po drugi strani si lahko ustvarimo veliko podrobnejšo sliko Franzevega zdravstvenega stanja. Ob začetku korespondence je bil Franz še sorazmerno zdrav, a bolj ko se bližamo letu 1840, pogosteje tarna nad zdravstvenimi težavami. Sprva so ga mučile manjše nadloge, npr. »revmatični« zobobol (34/141, 34/214), kašelj, pomanjkanje apetita in nespečnost kot posledica gripe, čemur se je pridružil še izpuščaj (36/16, 36/19). Koleri, ki je poleti 1836 pustošila po Ljubljani, se je očitno uspešno izognil, ga je pa zato vedno pogosteje mučila poškodba noge, ki je verjetno izvirala še iz vojnih časov.[34] Bolečine mu je povzročalo oteklo koleno (35/69, 35/70),[35] po letu 1837 pa se mu je

[33] To med drugim posredno potrjujejo besede guvernerja Schmidburga, ki je Franzu omenil, da Erbergovih že dolgo ni videl v Ljubljani (35/216).

[34] Za Franzeve poškodbe iz vojne gl. tudi Šmid, Aus Alt Laibach, str. 143, in članek Mihe Šimca o Franzevi vojaški karieri.

[35] Gl. tudi 35/148, 35/170, 35/173, 35/193, 40/25, 40/32, 40/37, 40/54.

očitno na nogi odprla rana (37/13),[36] zato je Erberga prosil, ali mu lahko z Dunaja prinese elastični povoj (39/158). Zdravstveno stanje se mu je v zadnjih mesecih življenja tako poslabšalo, da si niti ni mogel obuti čevljev niti se ni mogel ganiti iz hiše (39/129), gleženj pa je bil »otekel vse do prstov in se je svetil kot steklo« (39/155). Tudi sicer je precej oslabel, tako da je kar nekaj pisem po nareku napisala ena od njegovih hčera.[37] Pogosto je klical zdravnika (39/174, 39/188, 40/28) in se dal celo prevideti (40/43). Kljub temu ni opustil upanja in je razmišljal, da bi si zdravje poskušal povrniti v toplicah. Vendar pa si tega ni mogel privoščiti, saj so mu številni zdravnikovi obiski in plačilo najemnine dodobra osušili denarnico, zato je za denarno pomoč prosil Erberga (40/47). Sprva so bile v igri toplice v Beli oziroma Železni Kapli (40/25, 40/27), nazadnje pa se je odločil za Dolenjske Toplice (40/75), kamor se je odpeljal v začetku julija 1840. O poti tja je Erbergu napisal dolgo pismo, v katerem mu je, ves vzhičen nad dejstvom, da je ponovno na svežem zraku, na dolgo in široko opisal pot (40/90). Na naslednje pismo je Erberg čakal mesec in pol. 22. avgusta mu je Franz med drugim poročal, da se je v zdravilišču okužil z grižo, ki ga je povsem izčrpala (40/91). 27. avgusta (ravno na Erbergov 69. rojstni dan) se je vrnil v Ljubljano in naslednjega dne Erbergu napisal pismo, v katerem mu je sporočil, da mu bo o vsem dogajanju poročal v kratkem, saj naj bi se bolezen nekoliko umirila (40/92). A izkazalo se je, da je bilo to pismo zadnje – naslednjega dne, 29. avgusta, je Franzevo pero za vedno umolknilo.[38]

Zaključek zgodbe o baronu Erbergu in stotniku Franzu je tako pravzaprav tragičen, saj je Erberg s tem, ko mu je omogočil pot v toplice, posredno in kljub najboljšim namenom pospešil Franzevo smrt. Iz njegove ohranjene korespondence ni razvidno, da bi Franza kot poročevalca nadomestil kdo drug, tako da je Erberg brez glavnega vira novic ostal vse do svoje smrti slaba tri leta pozneje.

FRANZEVA DRUŽINA

OTROCI FRANCA FRANZA

Franz je v pismih dokaj skop s podatki o svojih družinskih članih. Nekajkrat sicer omeni hčere, proti koncu korespondence tudi sina (nobenega od njih poimensko), vnuka zgolj posredno. Nedvomno sta družinske razmere z Erbergom pretresala ob osebnih srečanjih, zato se v pismih pojavljajo zgolj občasno. Kljub temu pa je s pomočjo drugih ohranjenih virov Franzevo družino mogoče sorazmerno dobro rekonstruirati.

O Franzevi primarni družini, njegovem otroštvu in zgodnji mladosti ne vemo praktično ničesar, razen da je v vojski služil tudi njegov oče.[39] Sam si je družino ustvaril leta 1810, ko se je maja v Mladi Boleslavi, kjer je bila nastanjena njegova enota, poročil z Ano (rojeno Motzel), vdovo polkovnega tovariša Ignaza Pfitznerja, ki je leto prej padel v bitki pri Wagramu. Tudi žena je izvirala iz vojaške družine, saj je bil njen oče Nikolaj Motzel topniški podčastnik.[40] Žena je v svoj drugi zakon pripeljala hčer Ano Pfitzner, ki je ostala v Franzevem gospodinjstvu do svoje poroke,

[36] Gl. tudi 38/25, 38/33, 38/82, 38/90, 39/20, 39/27, 39/42, 39/154, 39/155, 39/163, 39/188.
[37] Gl. pisma iz leta 1840, označena z zvezdico (*).
[38] NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, M 1836–1866, fol. 27. Gl. tudi *Laibacher Zeitung*, 5. 9. 1840.
[39] Gl. prispevek Mihe Šimca o Franzevi vojaški karieri.
[40] AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01502, Trauunsgbuch 1802–1835, fol. 36. Gl. tudi članek Mihe Šimca o Franzevi vojaški karieri in tam navedene vire.

se pravi tudi po materini smrti. Ana Franz je namreč umrla že 18. aprila 1825, stara komaj 38 let. Kot vzrok smrti je navedena kap (*Nervenschlagflus*).[41]

Franzeva pastorka Ana, imenovana tudi Nan(n)ette (1809–1895), se v dvajsetih letih 19. stoletja v (dostopnih) virih običajno pojavlja s priimkom Franz, kar bi morda lahko napeljevalo na domnevo, da jo je očim posvojil in ji dal svoj priimek. Kot kaže, je kmalu po prihodu družine v Ljubljano začela obiskovati tukajšnjo pevsko šolo Filharmonične družbe. Konec leta 1823 je bila namreč med tremi najboljšimi učenkami te šole, ki so za svoj uspeh prejele medaljo iz srebra. Pravila so določala, da je bila lahko prejemnica le tista učenka, ki je šolo obiskovala tri leta.[42] To pomeni, da se je Ana petja v tej šoli začela učiti konec leta 1820 ali v začetku leta 1821. Že maja 1822 je kot solistka prvič nastopila na koncertu Filharmonične družbe in pozneje še večkrat,[43] njeno ime pa se redno pojavlja tudi v seznamih članov Filharmonične družbe – vedno je navedena kot Ana Franz.[44] Zato je presenetljivo, da je ob poroki leta 1829 v matični knjigi kot nevesta zabeležena s priimkom svojega bioloških očeta, torej kot Ana Pfitzner.[45] Zdi se, da je očimov priimek uporabljala zgolj kot umetniško ime v glasbenih vodah, uradno pa je še vedno imela tistega, ki ga je dobila ob rojstvu.

Leta 1829 je tako Ana Pfitzner/Franz postala žena Jožefa Bouffleurja, ki je bil takrat računski uradnik pri c. kr. deželnem državnem računovodstvu, in sicer v gradbenem oddelku. Franz pastorko v pismih omeni le trikrat – kot srečno dobitnico na tomboli (35/251, 39/41) in kot plesalko na enem od kazinskih plesov (36/259). Vsaj do srede štiridesetih let 19. stoletja sta zakonca Bouffleur bivala v Ljubljani, pozneje pa je Jožef postal gradbeni direktor hrvaško-slavonske deželne gradbene direkcije v Zagrebu. To mu je prineslo naziv častnega meščana Zagreba, odlikovan je bil tudi z redom Franca Jožefa in papeškim redom sv. Silvestra.[46] Leta 1864 se je upokojil kot višji gradbeni svetnik.[47] Zadnja leta sta z ženo preživela v Linzu, kjer je on umrl leta 1878 in ona leta 1895.[48] Otrok očitno nista imela, zato je osmrtnico za Ano objavila nečakinja Karoline Greutter.[49]

Poleg pastorke Ane je imel Franz sedem lastnih otrok. Hči Amalija se je kot najstarejši otrok rodila v Mladi Boleslavi novembra 1810,[50] torej šest mesecev po poroki staršev, kar pomeni, da se je s poroko mudilo. V istem kraju so nato sledili Friderik (1812), Frančiška (1814) in Jožef (1817).[51] Nobeden od sinov ni dočakal enega leta. Friderik je umrl pri šestih mesecih v Mladi Boleslavi,[52] Jožef pa pri enajstih mesecih, marca 1818 – že v Ljubljani.[53] Še istega leta, avgusta 1818, se je rodil sin Karel, ki je pozneje nadaljeval rodbino Franz.[54] Na koncu sta sledili še dve hčeri – Viljemina

41 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, M 1812–1835, fol. 135–136.
42 Keesbacher, *Die philharmonische Gesellschaft*, str. 62.
43 Železnik, Solisti, str. 32 sl.
44 Gl. natisnjene sezname članstva Filharmonične družbe (Philharmonische Gesellschaft, Verzeichniß). Gl. tudi članek Tanje Žigon in Toneta Smoleja o stanovskem gledališču.
45 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, P 1816–1846, fol. 98.
46 *Linzer Tages Post*, 30. 5. 1878.
47 *Klagenfurter Zeitung*, 16. 4. 1864.
48 DL, Linz – Stadtpfarre Urfahr, SB 1878 (Duplikat); DL, Pfarre Linz – Hl. Familie, SB 1895 (Duplikat), fol. 4.
49 *Linzer Tages Post*, 22. 1. 1895.
50 AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01496, Geburts&Tauf-Buch 1805 bis 1835, fol. 46.
51 AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01496, Geburts&Tauf-Buch 1805 bis 1835, fol. 46, 61, 74.
52 AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01513, Sterbs-Register 1812–1820, fol. 6.
53 AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01513, Sterbs-Register 1812–1820, fol. 242.
54 AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01496, Geburts&Tauf-Buch 1805 bis 1835, fol. 85.

leta 1819 in Marija leta 1821.[55] Tudi Mariji ni bilo namenjeno dolgo življenje. Umrla je pri treh letih, julija 1824, le nekaj mesecev pozneje, aprila 1825, pa, kot že omenjeno, tudi njena mati oziroma Franzeva žena Ana.[56]

Medtem ko za Amalijo in Karla vemo, da sta se poročila in si ustvarila družino, pa ni znana usoda mlajših hčerk – Frančiške in Viljemine. Podatkov o njuni smrti za zdaj ni bilo mogoče najti ne v cerkvenih ne v vojaških matrikah, vendar to še ne pomeni, da sta preživeli otroška leta. Več indicev namreč kaže, da sta tudi onidve delili usodo večine sorojencev in zgodaj zapustili ta svet. Če namreč Amalijo in njeno polsestro Ano redno srečujemo vsaj na seznamih Filharmonične družbe in obe pozneje tudi v poročni knjigi, o Frančiški in Viljemini po drugi strani – razen vpisa v krstno knjigo – ni niti ene samcate sledi. Franz v pismih Erbergu sicer omenja hčere, a nikoli z osebnim imenom in, kot se zdi, vedno le dve. V začetku decembra 1837 je tako sporočil, da je za ošpicami (*Masern*) zbolela njegova mlajša hči (*meine jüngere Tochter*) (37/280). Iz besedne zveze lahko sklepamo, da sta bili hčeri samo dve, saj bi, če bi jih bilo več, verjetno zapisal »najmlajša«. Drugi primer je še bolj nedvoumen. Aprila istega leta (1837) je Franz Erberga, ki se je ravno tedaj mudil na Dunaju, prosil, naj njegovima hčerama (*meine 2 Töchter*) prinese dežnike z Dunaja, ker so cenovno ugodnejši od enakih v Ljubljani (37/84). Pismo je Erberga verjetno doseglo prepozno, zato je dežnike prinesel šele leto pozneje; Franz se je namreč v imenu »obeh hčera« (*meine beyden Töchter*) zanje zahvalil šele maja 1838 (38/94). Nekoliko manj jasno je pismo iz 23. junija 1835, ko je Franz Erbergu sporočil, da je moral hčer pospremiti k izpitu k stolnemu župniku (35/117). A če upoštevamo dejstvo, da se je dobrih štirinajst dni pozneje Amalija poročila,[57] gre v tem primeru skoraj gotovo za župnikovo preverjanje katekizemskih vsebin pred poroko, kar je bilo obvezno za vsakega ženina in nevesto. Iz Franzevih pisem še izvemo, da je ena od hčera vsaj občasno še vedno živela z njim, zlasti kadar je zbolel in potreboval nego. To je bilo še posebej očitno v začetku leta 1840, ko je tako oslabel, da ni mogel lastnoročno pisati pisem, in je to namesto njega naredila ena od hčera; tudi zadnje pismo, ki ga je Erberg prejel od Franza, je napisano z žensko pisavo (40/93). Morda bi v tem primeru v poštev prej prišla pastorka Ana, ki je bila brez otrok in je tako lažje vskočila kot očetova negovalka. Žal Franz ob smrti ni zapustil oporoke, ki bi danes nedvomno pomagala razjasniti vsa vprašanja glede članov njegove družine.[58]

Če tako nekaj malega vemo o Franzevi pastorki Ani in prav nič o mlajših hčerah Frančiški in Viljemini, pa imamo nekaj več podatkov o Amaliji, ki je bila, kot rečeno, Franzev najstarejši (biološki) otrok. Podobno kot polsestra Ana je tudi Amalija delila očetovo ljubezen do odrskih desk in nastopanja. Sklepati smemo, da je tudi ona obiskovala pevsko šolo Filharmonične družbe, čeprav so dokazi za to zgolj posredni. Še kot najstnica je tako kot polsestra Ana pred občinstvom prvič zapela že leta 1822, ko ji je bilo le 12 let.[59] Njen glas ni napovedoval uspešne pevske kariere. Fidelis Terpinc je denimo ženi Jožefini 23. junija 1828 zapisal, da igralske sposobnosti gospodične Franz presegajo njen glas, ki je za oder prešibek.[60] Verjetno je bila prav Amalija tista »gdč. Franz«

[55] AT ÖSTA/KA, Matr HR, IR 17, Nr. 01496, Geburts&Tauf-Buch 1805 bis 1835, fol. 91; NŠAL, ŽA Ljubljana – Marijino oznanjenje, R 1821–1826, fol. 13.

[56] NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, M 1812–1835, fol. 127–128, 135–136.

[57] NŠAL, Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1816–1846, fol. 138.

[58] Gl. poziv glede Franzevih morebitnih upnikov v *Wiener Zeitung*, 6. 11. 1840, kjer je navedeno, da je umrl brez oporoke (*ab intestato*).

[59] Železnik, Solisti, str. 33.

[60] Budna Kodrič, *Korespondenca* 1, str. 114. Terpinc jo omenja zgolj kot »gospodično Franz« (*Madmoiselle Franz*), kar bi se lahko nanašalo tudi na njeno polsestro Ano, ki je prav tako uporabljala priimek Franz. Vendar pa glede na to,

(*Dlle. Franz*), ki je 18. januarja 1829 nastopila v vlogi šiviljske vajenke Line v veseloigri v treh dejanjih *Adam Kratzerl* izpod peresa Josepha Aloisa Gleicha (1771–1842).[61] Zagotovo pa je bila Amalija tako kot oče in polsestra Ana članica ljubljanske Filharmonične družbe[62] in se je celo sama preizkusila v skladanju. O tem priča oglas v *Laibacher Zeitung*, v katerem je Gašpar Mašek kupcem ponujal njeno klavirsko skladbo »Ljubljanski galop« (*Laibacher Galopp*); verzija za dvoročno igranje je stala deset krajcarjev, štiriročna verzija pa je bila dva krajcarja dražja.[63]

Do leta 1835 je bilo Amalijine igralske in glasbene kariere vsekakor konec. Julija tega leta je namreč stopila pred oltar ljubljanske stolnice in večno zvestobo obljubila Adolfu Kappusu pl. Pichelsteinu,[64] ki je bil c. kr. uradnik pri zemljiški knjigi. V naslednjih petih letih sta se paru rodila sin Gustav (1836) in hči Ida (1840).[65] Prvega vnuka je Franz še dočakal in se ga nedvomno razveselil, čeprav je to Erbergu v duhu objektivnega poročanja sporočil na zelo neoseben, skorajda hladen način (»Soproga gubernijskega koncipista Adolfa Kappusa, rojena Franz, je ponoči povila močnega, zdravega fantka.« (36/75)). Vnukinje Ide pa Franz ni nikoli videl, saj se je rodila v začetku oktobra 1840, nekaj tednov po njegovi smrti.

Družina Kappus je sprva živela v Ljubljani, potem pa se je preselila na Dunaj, ker je Amalijinega moža tja vodila kariera.[66] Kot sekretar generalne gradbene direkcije in ministerialni koncipist je v cesarskem mestu umrl konec leta 1863, žena Amalija pa mu je sledila leta 1877.[67] Usoda z njunima otrokoma ni bila preveč prijazna. Gustav, ki je ostal neporočen, se je zaposlil kot akcesist pri c. kr. dvornem računovodstvu za tobak in žige (*k. k. Tabak und Stempel Hofbuchhaltung*). Umrl je januarja 1874, star še ne polnih 38 let, in sicer za posledicami nesreče – v svoji pisarni je padel z lestve in si poškodoval glavo.[68] Tudi hči Ida je dolgo ostala samska. Šele po materini smrti se je leta 1878 pri skoraj 40 letih poročila s Ferdinandom Florentinom pl. Blumfeldom, c. kr. oddelčnim šefom na ministrstvu za poljedelstvo in pravim tajnim svetnikom,[69] ki se je leta 1899 okitil celo z baronskim nazivom.[70] Vendar Ida ni postala baronica, umrla je namreč že deset let prej, leta 1889, za posledicami kroničnega vnetja ledvic.[71] Potomcev ni imela.

da je bila Ana med najboljšimi učenkami glasbene šole, opazka o šibkem glasu verjetno ne more držati zanjo.

61 Gl. prispevek Tanje Žigon in Toneta Smoleja o stanovskem gledališču.

62 Gl. natisnjene sezname članstva Filharmonične družbe (Philharmonische Gesellschaft, Verzeichniß). Gl. tudi članek Tanje Žigon in Toneta Smoleja o stanovskem gledališču.

63 *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, 25. 9. 1828.

64 NŠAL, Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1816–1846, fol. 138. Kappusovi krstni imeni sta bili sicer Albert Rajmund (prav tam, R 1795–1805, fol. 114), a se pozneje običajno imenuje Adolf. V poročni knjigi je naveden s krstnima imenoma, prav tako ob sinovem rojstvu, pri hčerinem pa je za Albertom vstavljen še Adolf (gl. naslednjo opombo). Tudi v drugih, zlasti mlajših virih je vedno Adolf.

65 NŠAL, Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1836–1850, fol. 4 in 55.

66 AT ÖStA/AdR BMfHuV Präs StA Kappus Adolf Albert.

67 EW, Pfarre Wien – Wieden, SB 1861–1863, fol. 122 (1863); EW, Pfarre Wien – St. Augustin, SB 1863–1886, fol. 148.

68 Zaradi težkih finančnih razmer, v katerih sta se po Gustavovi nesreči in smrti znašli mati Amalija in hči Ida (v nekaterih virih imenovana z drugim krstnim imenom Frančiška), je slednja prosila za več plemiških nadarbin (prebend) in v prošnjah opisala družinske razmere (AT ÖStA/AVA Adel HAA Adelige Damenstifte HD 693a.21; AT ÖStA/AVA Adel HAA Adelige Damenstifte HD 705a.42).

69 EW, Pfarre Wien – St. Augustin, TrB 1874–1889, fol. 96. Njen mož se je rodil v Mariboru (NŠAM, RMK Maribor – Sv. Janez Krstnik 1834–1859, fol. 23). O njegovi smrti je izšel obsežen nekrolog s sliko v *Osterreichische Forst-Zeitung*, 21. 3. 1902.

70 AT ÖStA/AVA Adel HAA AR 244.6.

71 EW, Pfarre Wien – St. Augustin, SB 1886–1898, fol. 20.

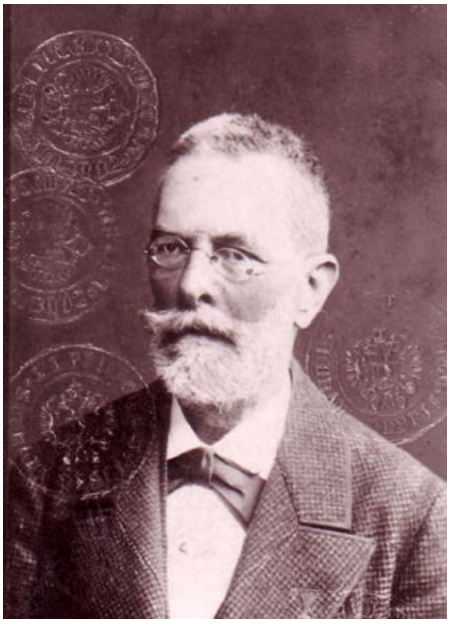
Tako je edini nadaljeval rod, in to vse do današnjih dni, Franzev sin Karel. Njegova najzgodnejša leta ostajajo zavita v temo, tudi Franz ga prvič omeni šele leta 1838, ko je bilo sinu že 20 let. Iz drugih virov vemo, da je Karel oktobra 1830 pri 12 letih začel šolanje na terezijanski vojaški akademiji v Dunajskem Novem mestu.[72] Akademijo je ujel še za las, saj so tam po pravilih in programu iz let 1806 in 1808 sprejemali zgolj dečke med 10. in 12. letom starosti. Pred sprejemom je moral Karel tako kot ostali kandidati dokazati, da zna brati in pisati ter da obvlada nemški jezik in veronauk. V naslednjih osmih letih, kolikor je trajalo šolanje, so bili na urniku dodatni tuji jeziki (latinščina, francoščina, italijanščina, madžarščina in češčina), splošni predmeti, kot npr. zgodovina, geografija, matematika in fizika, ter specialni predmeti, ki jih je moral poznati bodoči častnik, npr. topništvo in fortifikacija, situacijsko in prosto risanje, mapiranje ter osnove taktike in strategije. Kadeti so morali biti dobro fizično pripravljeni in poznati osnove za družabno življenje, zato so jih na akademiji učili plesa, sabljanja, ježe, voltižiranja in plavanja. Glede na sprejem v aktivno vojaško službo po končanem študiju na akademiji[73] lahko sklepamo, da je bil Karel med boljšimi učenci, saj je postal praporščak pri 47. pehotnem polku »Alois Graf v. Kinsky«.[74] Ta čin so namreč dobili le res dobri učenci, medtem ko so bili povprečni vojaškim enotam dodeljeni kot kadeti, zgolj najboljši štirje v letniku pa so postali podporočniki.[75] V poznejših vojaških dokumentih je Karel opisan kot »nekoliko šibek« (*etwas schwälich*), vendar naj to ne bi vplivalo na njegovo službo (*ohne Nachtheil seines Dienstes*). Nadalje o njem izvemo, da je miren, resen in dobrovoljen (*still, ernsthaft und gutmüthig*), da ima veliko naravnih talentov ter da od jezikov obvlada nemško, zelo dobro kranjsko in nekoliko italijansko.[76] Znanje ostalih jezikov, ki si ga je pridobil na akademiji, je bilo očitno zanemarljivo.

Poleti 1838 je Karel zaključil šolanje in se jeseni vrnil domov v Ljubljano. Oče Franc je 3. oktobra Erbergu v pismu sporočil veselo vest, da je sina spet videl po osmih letih odsotnosti (38/205), čeprav si težko predstavljamo, da se oče in sin ves čas sinovega osemletnega šolanja niti enkrat ne bi videla. V pismih ga nato omeni samo še dvakrat: 24. oktobra je z njim preživel »res prijeten dan« (38/223), 15. novembra pa sta bila oba povabljena k hčeri oziroma sestri (verjetno Amaliji) (38/244). Kmalu zatem se je Karel očitno vrnil v svojo enoto in kot kaže, ga vsaj do očetove smrti ni bilo več v Ljubljano.

DRUŽINA SINA KARLA

Po očetovi smrti je Karel še nekaj časa vztrajal v vojski. Septembra 1842 je napredoval v poročnika in pri svojem polku opravljal naloge adjutanta nabornega okraja. Aprila 1846 je nastopil dvomesečni dopust, a se junija ni vrnil, temveč je nepreklicno izstopil iz vojske, ne da bi obdržal vojaški čin.[77] Po skoraj osmih letih vojaške suknje se je namreč odločil za povsem drugo karierno pot in se zaposlil pri Južni železnici, s čimer je, kot bomo videli v nadaljevanju, usmeril življenjsko pot mnogih svojih potomcev moškega in ženskega spola. Točnega razloga za to njegovo odločitev ne poznamo, sklepamo pa lahko, da ga je k temu napeljala ljubezen. Karel se je namreč ravno v

72 Svoboda, *Die Theresianische Militär-Akademie*, str. 1838/8.
73 Svoboda, *Die Zöglinge*, str. XI; Poten, *Geschichte*, str. 107.
74 Svoboda, *Die Theresianische Militär-Akademie*, str. 1838/8.
75 Svoboda, *Die Zöglinge*, str. XI; Poten, *Geschichte*, str. 107.
76 AT ÖStA/KA Pers CL IR 47 [1823–1849], Ktn. 125, Conduite-Liste 1841.
77 Svoboda, *Die Theresianische Militär-Akademie*, str. 1838/8.



Karel Franz (1818–1895)
(hrani: družina Vanino, Lilienthal).

tistem času – 13. junija 1846 – v Sv. Marjeti nad Pesnico poročil z Marijo Lipič (1817–1865), hčerjo Antona Lipiča, upravnika pri grofih Trauttmansdorffih. Če bi ostal častnik, bi moral po takratni rigorozni zakonodaji plačati visoko kavcijo, v pomanjkanju finančnih sredstev pa se je raje odločil za spremembo karierne poti. Kot ženin je v poročni knjigi že naveden kot blagajnik (*Cassier*) na železniški postaji Graško predmestje v Mariboru.[78]

Južni železnici je Karel ostal zvest vse življenje. Napredoval je v postajnega načelnika in z izjemo kratkega obdobja v Račah je ves službeni čas preživel v Mariboru. Njegova službena tabela razkrije podobno jezikovno znanje kot nekoč vojaška (nemški, slovenski in italijanski jezik), zanimiv pa je tudi seznam kazni in nagrad – v začetku šestdesetih let je zaradi malomarnosti in neupoštevanja pravil dobil kar nekaj kazni in opominov, v sedemdesetih pa zasledimo samo še pohvale, nagrade in odobrene dopuste. Leta 1866 je bil za »zvestobo in delavnost, ki ju je izkazal v vojnem času«, odlikovan z zlatim križcem za zasluge s krono.[79] V drugi polovici osemdesetih let je šla njegova služba proti koncu. Marca 1886 je zaradi starostne oslabelosti in pešajočega vida dobil trimesečni odpovedni rok. Konec junija tega leta se je upokojil. Za izvrstno opravljanje službe so mu dodelili nagrado (*Gratifikation*) v višini 300 goldinarjev, ker pa je več kot 25 let vplačeval v pokojninski fond, mu je pripadla tudi letna pokojnina v višini 2560 goldinarjev.[80]

Karlovo zakonsko življenje je bilo precej razgibano. V zakonu z Marijo Lipič se mu je rodilo šest otrok – z izjemo hčere Ane, ki so jo leta 1856 h krstu nesli v Račah,[81] so vsi prišli na svet v Mariboru.[82]

[78] NŠAM, PMK Sv. Marjeta ob Pesnici 1824–1847, fol. 249. Poroka je vpisana tudi v poročno knjigo župnije Sv. Marije v Mariboru (NŠAM, PMK Maribor – Sv. Marija 1846–1857, fol. 7).

[79] *Marburger Zeitung*, 19. 12. 1866. »In rühmlicher Anerkennung der während des Krieges bewiesenen Treue und Werkthätigkeit …«

[80] Karlova kariera je povzeta po njegovi službeni tabeli (AT ÖStA/AdR Vk PA EB SB F Franz Carl 13. 8. 1818).

[81] NŠAM, RMK Slivnica pri Mariboru 1851–1867, fol. 58.

[82] NŠAM, RMK Maribor – Sv. Marija 1844–1851, fol. 92, 125, 153; NŠAM, RMK Maribor – Sv. Marija 1852–1860, fol. 9; NŠAM, RMK Maribor – Sv. Janez Krstnik 1834–1859, fol. 193.



Olga Fontane (roj. Franz) z vnukoma (hrani: družina Vanino, Lilienthal).



Adela Franz in njen mož Friderik Vanino
(hrani: družina Vanino, Lilienthal).

Le hči Karolina (1848–1849) je umrla v otroštvu,[83] ostali otroci – dva sinova in tri hčere – pa so odrasli in se vsi poročili. Hčere Marija, Ana in Ema so ostale zveste družinski tradiciji in si može pretežno našle med uslužbenci Južne železnice,[84] pa tudi oba sinova – Karel ml. in Franc – sta, tako kot oče, postala železničarja.

Avgusta 1865 je Karlova žena Marija umrla za pljučno boleznijo (verjetno tuberkulozo),[85] že pet mesecev pozneje, januarja 1866, pa se je Karel poročil še v drugo. Tokrat je pred oltar mariborske cerkve sv. Marije popeljal Adelo Witmann (1841–1908),[86] katere oče Rudolf je bil carinski nadzornik in je nekaj časa služboval v Radgoni, kjer se je Adela tudi rodila.[87] V drugem Karlovem zakonu so se rodili še štirje otroci, prav tako vsi v Mariboru – poleg mrtvorojenega sina (1869) še sin Alfonz (1870–?) ter hčeri Elizabeta (1867–?) in Adela (1874–1952).[88] Medtem ko je za moža starejše hčere Elizabete znano le ime – Otto Fontane,[89] je o mlajši Adeli, ki je postala gledališka igralka, nekaj več podatkov. Leta 1899 se je v Leobnu poročila s Friderikom Vaninom (1855–1939), knjigovodjem v pivovarni Gösser, po rodu iz Ljutomera.[90] Njuni potomci živijo še danes.

Oče Karel Franz po upokojitvi ni ostal v Mariboru, ampak je stara leta z ženo preživel na Dunaju. Na naslovu Margaretenstrasse 27 so se mu v začetku leta 1895 tudi iztekli dnevi.[91] Zadnje počivališče je našel na dunajskem osrednjem pokopališču, kjer se mu je leta 1908 pridružila žena Adela.[92]

GENERACIJA FRANZEVIH VNUKOV

Rodbina Franz se je v moški liniji prek Karla nadaljevala z njegovimi tremi sinovi – Karlom ml. in Francem iz prvega zakona z Marijo Lipič ter Alfonzom iz drugega zakona z Adelo Witmann. Vsi trije so bili tako ali drugače povezani z Južno železnico.

Najmlajši Alfonz se je tam zaposlil leta 1890, a so ga že dve leti pozneje zaradi »lahkomiselnega življenjskega sloga in težkih kršitev službenih obveznosti« kazensko odpustili.[93] Po družinskih podatkih se je pozneje poročil z neko Elso in imel sina Alfonza, ki je leta 1940 pri 23 letih padel v Belgiji,[94] o njem samem pa podatki doslej še niso znani.

Najstarejši Karlov sin, ki je po očetu dobil ime Karel (1850–1933), je bil pri 15 letih najprej trgovski vajenec in je eno leto delal v vinski kleti grofa Brandisa v Mariboru. Leta 1866 je kot enoletni prostovoljec stopil v vojsko in postal kadet seržant v 78. pehotnem polku »Baron Šokčević«. Tri leta pozneje (1869) se je pridružil Južni železnici in tam ostal več kot tri desetletja. Njegovo prvo

[83] NŠAM, MMK Maribor – Sv. Marija 1845–1873, fol. 59.

[84] Marija se je poročila z Janezom Plhakom (NŠAM, PMK Maribor – Sv. Marija 1858–1873, fol. 306), Ana z Rudolfom Leutnerjem (NŠAM, PMK Maribor – Sv. Marija 1874–1888, fol. 105) in Ema z Romanom Raggom (NŠAM, PMK Maribor – Sv. Janez Krstnik 1877–1888, fol. 339).

[85] NŠAM, MMK Maribor – Sv. Marija 1845–1873, fol. 304.

[86] NŠAM, PMK Maribor – Sv. Marija 1858–1873, fol. 177.

[87] DGS, Pfarre Bad Radkersburg, TB 1841–1848, fol. 11.

[88] NŠAM, RMK Maribor – Sv. Marija 1861–1874, fol. 155, 199, 236, 366.

[89] Družinski arhiv Vanino, družinsko deblo rodbine Franz. Družinsko deblo oziroma podatke o družini Franz sta mi posredovala Ilse Vanino iz Lilienthala in njen zet Marcus Klein, za kar se jima najlepše zahvaljujem.

[90] DGS, Pfarre Leoben – St. Xaver, TrB 1898–1904, fol. 24; NŠAM, RMK Ljutomer 1854–1862, fol. 22.

[91] EW, Pfarre Wien – Wieden, SB 1894–1896, fol. 1 (1895).

[92] EW, Pfarre Wien – Rennweg, SB 1907–1908, fol. 45 (1908).

[93] AT ÖStA/AdR Vk PA EB SB F Franz Alfons: »... wegen leichtsinnigen Lebenswandels und schwerer Pflichtverletzungen im Dienste ... strafweise entlassen«.

[94] Družinski arhiv Vanino, družinsko deblo rodbine Franz.



Alfons Franz (1917–1940)
(hrani: družina Vanino, Lilienthal).

delovno mesto je bilo na Rakeku, nato pa se je vsakih nekaj let selil po Kranjskem in Štajerskem. Ob prelomu stoletja je bil višji nadzornik v Ljubljani, od tam pa je bil zaradi nedostojnega vedenja (*decorumverletzenden Verhalten*) kazensko premeščen v Gradec, kjer se je leta 1903 upokojil.[95] V štajerski prestolnici je nato živel še tri desetletja in v visoki starosti umrl leta 1933.[96] Kot oče Karel st. je bil tudi on poročen dvakrat, prvič z Ano Kramer (1843–1875),[97] s katero je imel samo hčer Olgo, in nato z Ano Pečnik iz Ljutomera (1852–1935),[98] ki mu je rodila še pet otrok. Otroci so na svet prihajali v krajih, kjer je oče v tistem trenutku služboval – Olga v Pragerskem,[99] Leo, Irena in Marija v Stübingu,[100] Ida v Postojni[101] in najmlajši Karel v Poljčanah.[102] Leo sledil družinski tradiciji in se zaposlil pri železnici. V začetku kleta 1921 se je v Mariboru poročil z domačinko Ano Krobath (1885–1946),[103] a prej kot v enem letu umrl brez otrok.[104] Mlajši brat Karel je postal električni vzdrževalec (*Elektrowärter*) pri mornarici. Leta 1913 se je v Pulju poročil z Elizabeto Grundner, s katero je imel dve hčeri. Medtem ko za starejšo Margareto, ki se je rodila leta 1914

95 AT ÖStA/AdR Vk PA EB SB F Franz Carl 17.07.1850.

96 DGS, Pfarre Graz – KH Barmherzige Brüder, SB 1928–1938, fol. 248.

97 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, P 1847–1872, fol. 142.

98 NŠAM, PMK Slovenska Bistrica 1847–1897, fol. 148.

99 NŠAM, RMK Spodnja Polskava 1863–1899, fol. 76. Tam je tudi podatek, da je Olga umrla leta 1956 v Mariboru.

100 DGS, Pfarre Deutschfeistritz, TB 1862–1881, fol. 272, 296, 325. Irena (1878–1956) se je leta 1909 poročila z uradnikom Jožefom Karlom (1878–1959) (DGS, Pfarre Graz – Graben, TrB 1895–1915, fol. 260), Marija pa leta 1905 z Albinom Semnom iz Krškega (prav tam, fol. 195), ki je bil ljubljanski magistratni uradnik in eden glavnih favoritov za prvega arhivarja ljubljanskega mestnega arhiva (to mesto je po posredovanju župana Ivana Hribarja nazadnje dobil Anton Aškerc (Vilfan, Anton Aškerc, str. 99)).

101 ŠAK Ž Pos MKK H; o Idi ni drugih podatkov.

102 NŠAM, RMK Poljčane 1882–1897, fol. 73. Tam so tudi podatki o njegovi poroki.

103 NŠAM, RMK Maribor – Sv. Marija 1882–1892, fol. 87.

104 Gl. nekrolog v *Grazer Volksblatt*, 1. 2. 1922.



Unsere heißgeliebte, treubesorgte Mutter bzw. Schwieger-, Großmutter und Tante, Frau

Anna Franz

Südbahn-Oberrevidenten-Witwe

ist Dienstag den 8. Oktober nach einem überaus aufopferungsvollen Leben und kurzem Leiden sanft im Herrn entschlafen.

Wir haben unsere teure Verstorbene am Donnerstag den 10. Oktober auf dem St.-Leonhard-Friedhofe zur ewigen Ruhe gebettet.

Die heilige Seelenmesse wird Freitag den 11. Oktober um 7 Uhr früh in der Pfarrkirche St. Johann am Graben gelesen.

Graz, Reghin (Rumänien), Ljubljana, am 11. Oktober 1935. 893

Die tieftrauernden Hinterbliebenen.

Filiale der Städt. Bestattungsanstalt, Graz, Annenstraße 6. Telephon 0294.

Osmrtnica za Ano Franz, rojeno Pečnik (1852–1935).

v Pulju,[105] za zdaj ni najti drugih podatkov, pa o mlajši Edeltrud vemo, da se je rodila leta 1917 v Gradcu, se leta 1942 prvič poročila s Kajetanom Breitschopfom, se od njega ločila in se leta 1955 poročila še drugič, tokrat z nekim Kupcikom. Umrla je leta 2004 v Gradcu in to je za zdaj zadnji podatek o katerem od članov iz glavne linije rodbine Franz.[106]

O mlajšem Karlovem sinu iz prvega zakona z Marijo Lipič, ki je po dedu dobil ime Franc (1852–?), je ohranjenih precej manj podatkov kot za njegova brata Karla in Alfonza. Glede na vpise v matične knjige vemo, da je bil strojevodja (*Maschinführer*) ter da je v Mariboru živel najprej v Novi koloniji[107] in nazadnje v Bancalari-Gasse (danes Raičeva ulica), oboje v neposredni bližini železniške postaje.[108] Poročil se je z Alojzijo Lipič (1855–1905)[109] (verjetno sorodnico po materini strani) in imel z njo sedem otrok, od katerih pa štirje niso preživeli otroških let.[110] Hči Leopoldina se je poročila z železničarskim uradnikom Julijem Truško (1877–?),[111] Olga je ostala samska; zadnji podatek o njej je iz leta 1939, ko je »odpadla od vere« (*a fide defecit*),[112] kar očitno pomeni prestop

[105] Podatki o Karlovi karieri in družini povzeti po njegovi personalni mapi v AT ÖStA/KA, Marine NMA Pers OffBea Akten MGBBl 2150 Franz, Karl.

[106] Vsi podatki o Edeltrud so v DGS, Pfarre Graz – St. Peter, TB 1917–1924, fol. 11.

[107] Nova kolonija je bila železničarska stanovanjska kolonija v mariborski mestni četrti Magdalena, zgrajena do leta 1874 in namenjena prav za uslužbence Južne železnice (Ciglenečki, Urbanistična podoba Maribora, str. 531–555).

[108] Podatki o naslovu so povzeti po vpisih krstov njegovih otrok (NŠAM, RMK Maribor – Sv. Magdalena 1875–1882, fol. 139, 195, 234, 289, 330; NŠAM, RMK Maribor – Sv. Magdalena 1882–1891, fol. 57, 114).

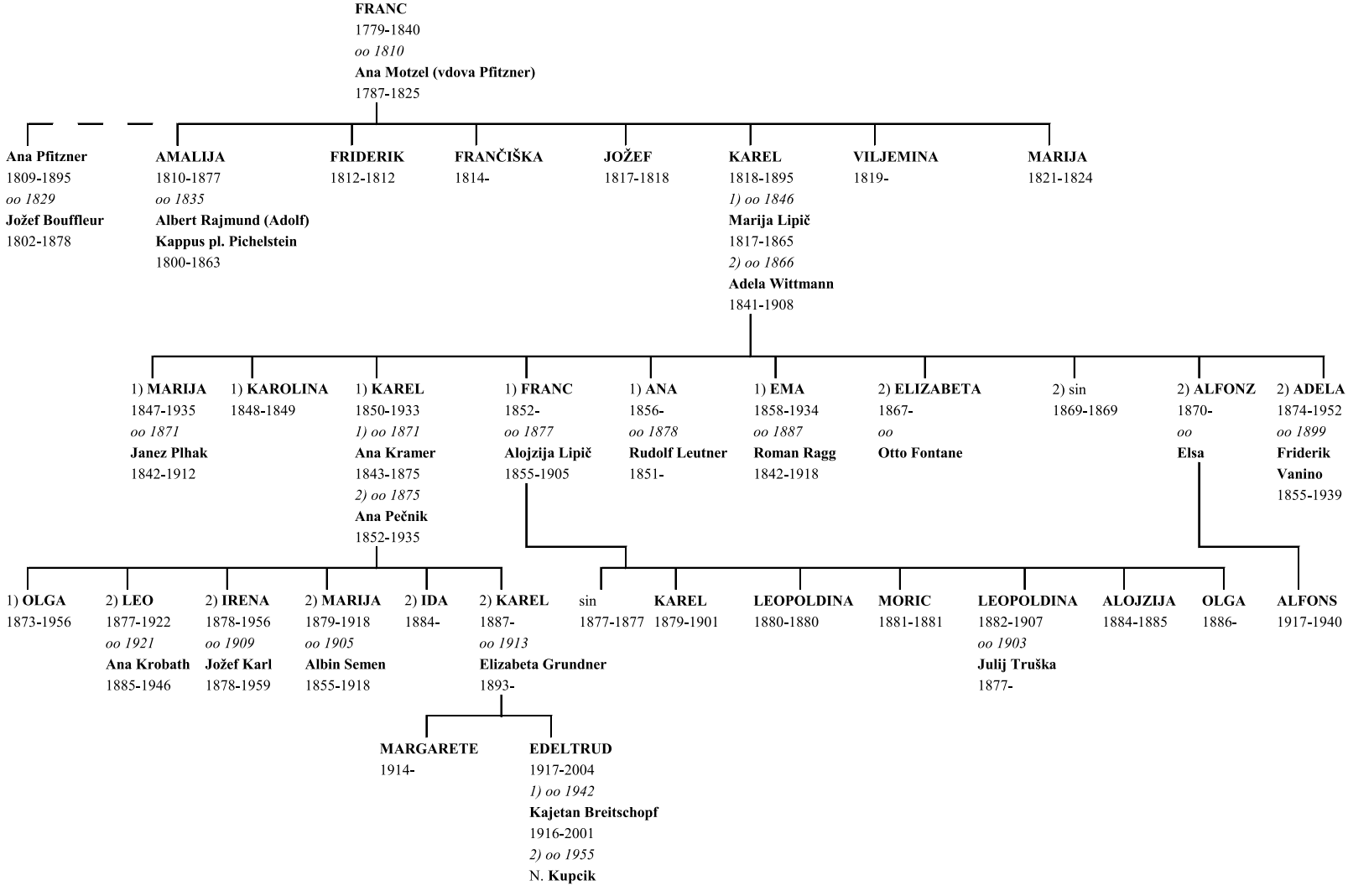
[109] NŠAM, PMK Maribor – Sv. Marija 1874–1888, fol. 77.

[110] NŠAM, MMK Maribor – Sv. Magdalena 1866–1881, fol. 434, 536; NŠAM, MMK Maribor – Sv. Magdalena 1881–1894, fol. 14, 187.

[111] NŠAM, PMK Maribor – Sv. Magdalena 1895–1905, fol. 337. Umrla je že leta 1907 (SI PAM/0635/001/001/04441 Truška, Leopoldina [Rače] - zapuščinska zadeva A VI 549/07, Okrajno sodišče Maribor (1907)).

[112] NŠAM, RMK Maribor – Sv. Magdalena 1882–1891, fol. 114.

Rodovnik: Genealoško deblo družine Franz.



v drugo konfesijo. Edini (preživeli) sin Karel je bil veliko upanje družine in priljubljen med Mariborčani. Tudi on je bil zaposlen pri Južni železnici in je – po enem letu v vojski, ko je kot prostovoljec služil v 27. pehotnem polku – kot prometni asistent služboval v Mödlingu. Spomladi 1901 se je moral udeležiti orožnih vaj v Ljubljani, tam pa je nevarno zbolel in po enem mesecu, junija 1901, umrl, star le 22 let.[113] Tako se je posušila še ena veja na drevesu rodbine Franz.

SKLEP

Franc Franz, upokojeni stotnik, korespondent in informator barona Erberga ter kronist bidermajerske Ljubljane, po skoraj dvesto letih znova prihaja v ospredje. Njegov prispevek k današnjemu poznavanju zgodovine Ljubljane izpred dveh stoletij je izjemen, zlasti ob upoštevanju dejstva, da je drugih virov, ki bi razkrivali vsakdanje življenje takratne kranjske prestolnice, sorazmerno malo. Po njegovi zaslugi danes pred nami oživljajo plemiči, bogati in revni meščani, kmetje, duhovniki ter ustvarjalci mestne, deželne, državne, pa tudi mednarodne politike – in ne nazadnje sam Franz, ki nam z lepimi in skrbnimi potezami svojega peresa razkriva svoje tegobe in strahove, pa tudi radosti in srečne trenutke. Na ta način znova vstopa v ljubljanski (in tudi slovenski) kolektivni spomin.

Njegova družinska bilanca ni slaba. Poleg sedmih otrok je imel 12 vnukov in 17 pravnukov. Koliko družinskih članov so štele naslednje generacije, je težko oceniti, saj je potomcem po ženski liniji zaradi različnih priimkov težko slediti. Zagotovo se do danes nadaljuje veja Franzeve najmlajše vnukinje Adele, poročene Vanino. Sledenje moški liniji se za zdaj konča leta 2004, ko je umrla Franzeva prapravnukinja Edeltrud (podatkov o smrti njenega očeta Karla ni). Kako se je ta linija nadaljevala in ali tudi danes še obstajajo njeni člani, bodo morda povedale prihodnje raziskave. A to v tem trenutku niti ni tako pomembno. Tudi če njegovih potomcev ni več, bo spomin na Franca Franza živel v njegovih pismih.

GENEALOŠKO DEBLO DRUŽINE FRANZ

FRANC (*Franciscus*) (Holohlavy, 19. II. 1779 – Ljubljana, 29. VIII. 1840), c. kr. stotnik v 17. pehotnem polku, ∞ (Mlada Boleslav, 23. V. 1810) **Ana Motzel** (ok. 1787 – Ljubljana, 18. IV. 1825; I ∞ (Terezín, 8. V. 1804) Ignaz Pfitzner (ok. 1774 – Wagram, 5./6. VII. 1809), podporočnik v 17. pehotnem polku)), hči Nikolaja M., artilerijskega podčastnika, in Katarine Czasmann.

1a) (adopt.) **Ana Pfitzner** (Terezín, 1809 – Linz, 17. I. 1895), ∞ (Ljubljana, 9. VII. 1829) **Jožef** (*Joseph Alexander*) **Bouffleur** (ok. 1802 – Linz, 27. V. 1878), c. kr. računski uradnik pri c. kr. provincialnem državnem računovodstvu, sin Jožefa B. in Johane Grasser.

2a) **AMALIJA** (*Amalia*) (Mlada Boleslav, 23. XI. 1810 – Dunaj, 27. I. 1877 ((p) Zentralfriedhof)), ∞ (Ljubljana, 9. VII. 1835) **Albert Rajmund (Adolf)** (*Albertus Raymundus*) **Kappus pl. Pichelstein** (Ljubljana, 26. XI. 1800 – Dunaj, 1. X. 1863 ((p) Matzleinsdorf)), c. kr. uradnik pri zemljiški knjigi, sin Janeza K. pl. P., vodje c. kr. carinskega urada v Ljubljani, in Anastazije Redange.

3a) **FRIDERIK** (*Fridericus*) (Mlada Boleslav, 13. V. 1812 – Mlada Boleslav, 29. XI. 1812)

[113] *Marburger Zeitung*, 25. 6. 1901.

4a) **FRANČIŠKA** (*Francisca Romana*) (Mlada Boleslav, 15. I. 1814 – ?)

5a) **JOŽEF** (*Joseph*) (Mlada Boleslav, 11. IV. 1817 – Ljubljana, 24. III. 1818)

6a) **KAREL** (*Karl*) (Ljubljana, 13. VIII. 1818 – Dunaj, 19. I. 1895 ((p) Zentralfriedhof)), postajni načelnik na Južni železnici v Mariboru, I ∞ (Sv. Marjeta ob Pesnici, 13. VI. 1846) **Marija** (*Maria*) **Lipič** (Lippitsch) (Gradec, 28. IV. 1817 – Maribor, 16. VIII. 1865), hči Antona L., upravnika pri grofih Trauttmansdorff, in Marije Stampfl; II ∞ (Maribor, 28. I. 1866) **Adela** (*Adelheid Anna Victoria Carolina*) **Wittmann** (Radgona, 9. VI. 1841 – Dunaj, 6. V. 1908 ((p) Zentralfriedhof)), hči Rudolfa W., c. kr. carinskega nadzornika, in Hildegarde Šušteršič (Schusterschitz).

Ex I.

1b) **MARIJA** (*Maria Anna Karolina*) (Maribor, 17. V. 1847 – Gradec, 12. IX. 1935), ∞ (Maribor, 28. I. 1871) **Janez** (*Johann*) **Plhak** (Ústí nad Labem (?), Moravska, 25. VI. 1842 – Maribor, 6. I. 1912), uslužbenec Južne železnice, sin Franca P. in Marijane Hidrich.

2b) **KAROLINA** (*Karolina Anna Maria*) (Maribor, 27. XI. 1848 – Maribor, 23. IV. 1849)

3b) **KAREL** (*Carl Friedrich Maximilian*) (Maribor, 17. VII. 1850 – Gradec, 9. VII. 1933 ((p) St. Leonhard)), višji nadzornik pri Južni železnici, I ∞ (Ljubljana, 2. XII. 1871) **Ana Kramer** (24. VII. 1843 – Pragersko, 28. IV. 1875), hči čevljarskega mojstra Andreja K. in Marije Trtnik; II ∞ (Slovenska Bistrica, 24. XI. 1875) **Ana** (*Anna Gabriele*) **Pečnik** (Petschnig) (Ljutomer, 25. II. 1852 – Gradec, 8. X. 1935 ((p) St. Leonhard)), hči davkarja Antona P. in Alojzije Zupančič.

Ex I.

1c) **OLGA** (*Olga Josefine Adele*) (Pragersko, 23. II. 1873 – Maribor, 18. II. 1956)

Ex II.

2c) **LEO** (*Leo Anton Julius*) (Stübing, 7. I. 1877 – Gradec, 31. I. 1922), gradbeni svetnik in inženir pri južni železnici, ∞ (Maribor, 15. II. 1921) **Ana Krobath** (Maribor, 5. III. 1885 – Maribor, 13. IV. 1946), nezakonska hči služkinje Ane Krobath.

3c) **IRENA** (*Irene Hermine Aloisia*) (Stübing, 19. IV. 1878 – Gradec, 14. IV. 1956), ∞ (Gradec, 19. IV. 1909) **Jožef** (*Josef Carl*) **Karl** (Dunaj, 18. VIII. 1878 – Kainbach, 13. VIII. 1959), uradnik, sin Antona K. in Karoline Gerschlager.

4c) **MARIJA** (*Maria Aloisia*) (Stübing, 9. IX. 1879 – Ljubljana, 11. VIII. 1918 ((p) Žale)), ∞ (Gradec, 25. IX. 1905) **Albin** (*Albinus Maximilianus*) **Semen** (Krško, 31. X. 1855 – Ljubljana, 17. XI. 1918 ((p) Žale)), magistratni višji komisar, sin okrajnega sodnika Ludvika S. in Matilde Škraber.

5c) **IDA** (*Ida Rudolfina*) (Postojna, 13. IX. 1884 – ?)

6c) **KAREL** (*Carl*) (Maharska vas, Poljčane, 13. XI. 1887 – ?), ∞ (Pulj, 24. III. 1913) **Elizabeta Grundner** (Pulj, 9. X. 1893 – ?), hči Josefa G. in Albertine Colarič.

1d) **MARGARETE** (*Margarete Albertina Anna*) (Pulj, 14. III. 1914 – ?)

2d) **EDELTRUD** (*Edeltrud Irene Maria*) (Gradec, 2. V. 1917 – Gradec, 28. XI. 2004), I ∞ (Gradec, 26. IX. 1942) **Kajetan** (*Kajetan Josef*) **Breitschopf** (Gradec, 30. IX. 1916 – Gradec, 11. VI. 2001; II ∞ (Frohnleiten, 31. V. 1956) Margaretha Fischer (...)), sin tapecirnega mojstra Kajetana B. in Antonije Krump; II ∞ (Beljak, 3. IX. 1955) N (...).

4b) **FRANC** (*Franz Xaver Carl Maximilian*) (Maribor, 4. VIII. 1852 – ?), strojevodja, ∞ (Maribor, 28. I. 1877) **Alojzija** (*Aloisia Catharina Maria*) **Lipič** (Lippitsch) (Vurberk, 5. VIII. 1855 – Maribor, 3. X. 1905 ((p) Pobrežje)), hči Antona L., oskrbnika na gradu Vurberk, in Leopoldine Vizjak.

1c) **sin** (* in † Maribor, 18. XII. 1877)

2c) **KAREL** (*Carl Franz Alois*) (Maribor, 19. II. 1879 – Maribor, 24. VI. 1901 ((p) Pobrežje))

3c) **LEOPOLDINA** (*Leopoldina Aloisia*) (Maribor, 1. II. 1880 – Maribor, 4. II. 1880)

4c) **MORIC** (*Moritz Hermann*) (Maribor, 9. V. 1881 – Maribor, 18. VII. 1881)

5c) **LEOPOLDINA** (*Leopoldina Franciska Alojsia*) (Maribor, 21. VII. 1882 – Rače, 7. XI. 1907), ∞ (Maribor, 25. X. 1903) **Julij** (*Julij*) **Truška** (grad Snežnik, 10. IV. 1877 – ?; II ∞ (Hoče, 19. II. 1908) Emilija (*(Emilija) Marija*) Spanring (Slivnica, 12. V. 1884 – ?), hči gozdarja v Rogozi Štefana S. in Marije Potočnik)), železniški uradnik, sin Jakoba T. in Marije Weissenstein.

6c) **ALOJZIJA** (*Aloisia Francisca Leopoldina*) (Maribor, 25. VI. 1884 – Maribor, 18. IX. 1885)

7c) **OLGA** (*Olga Aloisia Francisca*) (Maribor, 8. III. 1886 – po 1939)

5b) **ANA** (*Anna*) (Rače, 3. IV. 1856 – ?), ∞ (Maribor, 9. VI. 1878) **Rudolf** (*Rudolf*) **Leutner** (Altenburg, 15. I. 1851 – ?), asistent pri južni železnici, sin učitelja Janeza L. in Terezije Matieziczeck.

6b) **EMA** (*Emma Katharina*) (Maribor, 21. XI. 1858 – Gradec, 8. II. 1934), ∞ (Maribor, 29. VI. 1887) **Roman** (*August Roman*) **Ragg** (Maribor, 28. IV. 1842 – Gradec, 7. I. 1918; I ∞ (...) Filomena (ok. 1844 – Maribor, 3. IV. 1886)), poštni uslužbenec, sin Jožefa R., špediterja v Mariboru, in Frančiške Aichholzer.

Ex II.

7b) **ELIZABETA** (*Elizabeth Caroline Adelheid Hildegarde*) (Maribor, 26. I. 1867 – ?), ∞ (...) **Otto Fontane** (...)

8b) sin (* in † Maribor, 7. II. 1869)

9b) **ALFONZ** (*Alfons Rudolf Karl*) (Maribor, 9. VI. 1870 – 9. V. 1920), ∞ (...) **Elsa** (...)

1c) **ALFONS** (Köln, 17. I. 1917 – Belgija, 21. V. 1940)

10b) **ADELA** (*Adelheid Katharina Karolina*) (Maribor, 1. XII. 1874 – Leoben, 16. X. 1952), gledališka igralka, ∞ (Leoben, 27. III. 1899) **Friderik** (*Fridericus Vincentius Josephus*) **Vanino** (Ljutomer, 10. VII. 1855 – Leoben, 9. XII. 1939), knjigovodja v pivovarni Gösser, sin Vincenca V., c. kr. okrajnega adjunkta v Ljutomeru, in Marije Hörhager.

7a) **VILJEMINA** (*Wilhelmina Karolina*) (Ljubljana, 16. VII. 1819 – ?)

8a) **MARIJA** (*Maria Theresia*) (Ljubljana, 24. IX. 1821 – Ljubljana, 28. VII. 1824)

Financiranje

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta J7-2604 (Latinske in nemške kronike na Slovenskem) in raziskovalnega programa P6-0052 (Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti), ki ju iz javnega proračuna sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv
AdR – Archiv der Republik
BMfHuV (Bundesministerium für Handel und Verkehr) Präs (Präsidium) StA (Standesausweise) Vk (Verkehr) PA (Perosnalakten) EB (Eisenbahnen) SB (Südbahngesellschaft)

AVA – Allgemeines Verwaltungsarchiv
Adel HAA Adelige Damenstifte
Adel HAA AR (Allgemeine Reihe)

KA – Kriegsarchiv
Pers CL (Conduitelisten) IR (Infanterie-Regiment) 17
Matr (Militärmatriken), HR (Hauptreihe), Matriken der k. (u.) k. Armee
Marine, Neues Marinearchiv (NMA), Personalunterlagen (Pers), Offiziere und Beamte Offiziere und Beamte (OffBea), Akten Marinegrundbuchsblätter (MGBBl).

DGS – Diözese Graz – Seckau
Pfarre Bad Radkersburg, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher
Pfarre Deutschfeistritz, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher
Pfarre Graz – Graben, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher
Pfarre Graz – KH Barmherzige Brüder, Sterbebücher
Pfarre Graz – St. Peter, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher
Pfarre Leoben – St. Xaver, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher

DL – Diözese Linz
Pfarre Linz – Hl. Familie, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher

Stadtpfarre Urfahr, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher

Družinski arhiv Vanino
Družinsko deblo rodbine Franz

EW – Erzdiözese Wien
Pfarre Wien – Rennweg, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher
Pfarre Wien – St. Augustin, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher
Pfarre Wien – Wieden, Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
ŽA Ljubljana – Marijino oznanjenje, Matične knjige
ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Ljutomer, Matične knjige
Maribor – Sv. Janez Krstnik, Matične knjige
Maribor – Sv. Magdalena, Matične knjige
Maribor – Sv. Marija, Matične knjige
Poljčane, Matične knjige
Slivnica pri Mariboru, Matične knjige
Slovenska Bistrica, Matične knjige
Spodnja Polskava, Matične knjige
Sv. Marjeta ob Pesnici, Matične knjige

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 730, Gospostvo Dol

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM 0635 – Okrajno sodišče Maribor

ŠAK – Škofijski arhiv Koper
Župnija Postojna, Matične knjige

ČASOPISI

Amtsblatt zur Laibacher Zeitung, 1834.
Grazer Volksblatt, 1922.
Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung, 1828, 1829, 1838, 1839.
Klagenfurter Zeitung, 1864.
Laibacher Zeitung, 1830, 1833, 1840.
Linzer Tages Post, 1878, 1895.
Marburger Zeitung, 1866. 1901.
Osterreichische Forst-Zeitung, 1902.
Wiener Zeitung, 1840.

LITERATURA IN TISKANI VIRI

Budna Kodrič, Nataša (ur.). *Korespondenca Jožefine in Fidelija Terpinc: (1825–1858)*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2018.

Ciglenečki, Marjeta: Urbanistična podoba Maribora v 19. in 20. stoletju. *Studia Historica Slovenica* 6, 2006, št. 2–3, str. 531–556.

Keesbacher, Friedrich: *Die Philharmonische Gesellschaft in Laibach seit dem Jahre ihrer Gründung 1702 bis zu ihrer letzten Umgestaltung 1862. Eine geschichtliche Skizze*. Laibach: Kleinmayr & Bamberg, 1862.

Philharmonische Gesellschaft in Laibach: Verzeichniß sämmtlicher wirklichen, und Ehren-Mitglieder der philharmonischen Gesellschaft in Laibach. Laibach. Gedruckt bei Joseph Sassenberg, 1828–1831.

Poten, Bernhard von: *Geschichte des Militär-Erziehungs- und Bildungswesens in den Landen deutscher Zunge. Dritter Band: Österreich*. Berlin: A. Hofmann & Comp., 1893.

Preinfalk, Miha: Josef Freiherr von Erberg – zwischen Zentrum und Provinz. *Provinz als Denk- und Lebensform. Der Donau-Karpatenraum im langen 19. Jahrhundert* ur. Harald Heppner in Mira Miladinović Zalaznik). Frankfurt am Main: P. Lang, 2015, str. 213–227.

Preinfalk, Miha: Jožef Kalasanc baron Erberg in njegove zbirke v luči novoodkritih virov. *Umetnostna dediščina plemstva v času njegovega zatona: transformacije, prenosi, reinterpretacije* (ur. Tina Košak). Ljubljana: Založba ZRC, 2023, str. 119–147.

Rugále, Mariano in Miha Preinfalk: *Blagoslovljeni in prekleti, 2. del: Po sledeh mlajših plemiških rodbin na Slovenskem*. Ljubljana: Viharnik, 2012.

Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Kongresni trg z okolico do Prešernovega trga : arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2009.

Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Mestni trg z okolico in Ciril-Metodov trg: arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom z gradom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Metodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2000.

Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg: arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2003.

Svoboda, Johann: *Die Theresianische Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt und ihre Zöglinge von der Gründung der Anstalt bis auf unsere Tage*. Wien: Hof- und Staatsdruckerei, 1894.

Svoboda, Johann: *Die Zöglinge der Wiener-Neustädter Militär-Akademie von der Gründung des Institutes bis auf unsere Tage*. Wien: Druck und Commissions-Verlag von F. B. Geitler, 1870.

Šmid, Walter: Aus Alt Laibach. *Carniola: Mitteilungen des Musealvereins für Krain* 2, 1909, št. 3–4, str. 143–153.

Uršič, Milena: *Jožef Kalasanc Erberg in njegov Poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske*. Ljubljana: SAZU, 1975.

Verzeichniß der Hausinhaber in der Provinzial-Hauptstadt Laibach und den Vorstädten sammt ihrer Pfarr-Eintheilung. Laibach, 1822.

Vilfan, Sergij: Anton Aškerc – mestni arhivar ljubljanski. *Kronika* 4, 1956, št. 2, str. 99–107.

Vodopivec, Peter: Prispevek k zgodovini mentalitete na Slovenskem v času biedermaierja. *Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci 1990*, zv. 22. Szombathely, 1994, str. 79–88.

Železnik, Sara: Solisti na koncertih Filharmonične družbe do leta 1872. *Muzikološki zbornik*, zv. 49, št. 1, 2013, str. 25–55.

SPLETNA STRAN

Klasinc Škofljanec, Andreja: Ljubljana pred 175 leti. Poročila Franca Franca Jožefu Kalasancu baronu Erbergu (http://arhiv.arhiv-spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/razstavna_dejavnost/arhivalija_meseca/arhivalija_meseca_maj_2012/index.html).

FRANZ FRANZ AS A PRIVATE PERSON

Forgotten for nearly two centuries, Captain Franz Franz (1779–1840) now finally provides us with an insight into Ljubljana's vibrant life during the Biedermeier period. In his own time, he was very likely widely known in Ljubljana, especially among its highest circles, and then disappeared from the city's collective memory also because, after his death, his descendants left Ljubljana and Carniola. Nonetheless, it is still possible to reconstruct his life after retirement, at least in very broad strokes. The sources that have proved most useful for this task are civil registers, newspapers from the period concerned, and, of course, more than 1,800 letters that Franz sent to Baron Josef Kalasanz von Erberg at Dol near Ljubljana between 1832 and 1840. In these letters, he revealed numerous details about himself and his family, thus presenting himself in a much more plastic, vivid, and colourful manner.

Once retired, Franz moved to Ljubljana permanently. After changing residence a number of times, he eventually settled down in the house of Baron Leopold von Lichtenberg-Janeschitz in Novi trg, where he remained for the rest of his life. During his first years in Ljubljana, Franz's name appears primarily in parish registers informing the reader about the births and deaths of his children or about his becoming a godfather, and he is also referred to in sources related to Ljubljana's music and theatre life. Apart from being a member of the Philharmonic Society, he also actively participated in Ljubljana's Estates Theatre as an actor and text writer.

Whereas very little is known about Captain Franz before he became Baron Erberg's regular rapporteur, starting from 1832 or 1833, when he embarked on the correspondence, his letters begin to reveal an increasing number of personal details that shed some light on his life, which may, to some extent, also be applied retroactively.

Although of "plebeian" origin, as a retired military officer, Franz must have earned enough reputation that allowed him to move in the high circles of Ljubljana's society. He visited members of noble families and was well acquainted with their situations. The door to high society was also opened to him by his landlord Baron Leopold von Lichtenberg-Janeschitz, with whom he sometimes visited together.

Most of all, however, Franz benefited from his close acquaintance with Baron Erberg, whose past position at the Viennese court earned him an almost mystical aura in Carniola, part of which undoubtedly also shone on Franz. It must have been common knowledge to their contemporaries that they went on well and had regular contact because many requested Franz on several occasions to intercede on their behalf with Erberg.

Nothing is known about the circumstances under which Franz and Erberg first met. Perhaps they were brought together by their passion for the theatre, even though Erberg hardly ever visited it (if at all) during the period covered by the letters; what he did do was lend Franz the key to his theatre box. Another decisive factor may have been that they were neighbours in Novi trg; perhaps they met through Baron Lichtenberg, who was Franz's landlord and Erberg's relative. As the

reader may gather from Franz's letters, his relationship with Erberg started on a more formal note and gradually became increasingly more cordial, yet always very respectful, with social boundaries between them clearly set at all times. They often also met in person, either at Dol or in Ljubljana.

There was also an exchange in kind between the two, with Erberg regularly supplying Franz with food from his vegetable garden or barn as well as other delicacies that were perhaps not available in Ljubljana or not affordable to the retired captain. Perhaps Erberg provided Franz with food and other goods to compensate for his service as a correspondent. He is also believed to have paid Franz in money, but there is no explicit mention of him doing so.

Health afflictions undoubtedly occupy the greatest amount of space with regard to the personal circumstances of both correspondents. Because only Franz's letters have been preserved, more is now known about his condition. After being in relatively good health at the beginning of the correspondence, he then mostly suffered from an old leg injury. He attempted to recover his health by visiting a spa, where he contracted dysentery and died on returning home at the end of August 1840.

In addition, the letters allow for a relatively detailed reconstruction of Franz's family. In his marriage with Anna Motzel, the widow of his comrade, Colonel Ignatz Pfitzner, who lost his life in the Battle at Wagram a year before that, he raised seven children, among them Anna Pfitzner, his wife's daughter from her first marriage. Five children did not survive childhood, and Franz's wife died at a relatively young age. Of the remaining children, his stepdaughter Anna Pfitzner married Joseph Bouffleur, who became the construction director of the Croatian-Slavonian provincial construction direction in Zagreb.

Franz's biological daughter Amalia showed an artistic talent like her father; she was a singer and an actress, and she even tried herself as a composer. After marrying Adolf Kappus von Pichelstein, she settled in Vienna.

The only one who continued the lineage—and has done so to the present day—was Franz's son Karl. Initially destined to pursue a military career, he studied at the military academy in Wiener Neustadt. However, following his father's death, he took off his military uniform and started employment at the Southern Railway company. He spent most of his life in Maribor and moved to Vienna after retirement.

The Southern Railway also tailored the lives of his descendants. All his sons and most of his grandsons were employed with the company, and even his daughters and granddaughters tended to marry the company's employees. All spent most of their lives in Maribor and moved to Graz following the disintegration of the monarchy. The main line of the Franz family ends for the time being in 2004, with the death of Franz's great-great-granddaughter Edeltrud, whereas the descendants of the female lines have survived to the present day.